

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**Zájmové a volnočasové aktivity žáků na 1. stupni ZŠ a na 1. stupni ZŠ
speciální**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce:
Ing. Renata Švestková, Ph.D.

Autor:
Petra Kohoutová

3. 5. 2011

Abstract

My thesis deals with leisure activities of primary school pupils as well of special primary school pupils, particularly in the first five grades. The first theoretical part defines leisure time, what it consists of, who is involved in organizing it (non-governmental non-profit organizations, educational institutions, facilities for the disadvantaged) and who participates in it. The second part describes non-governmental non-profit organizations operating in the town of České Budějovice and the typology of primary schools.

A quantitative survey, a questioning method and a questionnaire created by me were all used in order to collect data for the practical part. The target group was represented by pupils of 4th and 5th grades of the primary and special primary schools in České Budějovice. Furthermore, the analysis of the researched schools' websites was carried out.

My first objective was to find out leisure activities of primary school pupils as well as of special primary schools pupils, particularly during their first five grades. Having evaluated questionnaires I found out that students of both types of schools prefer sports in their free time as well as getting ready for school and listening to music. This is reflected in their choice of after-school activities, where sports activities dominate

My second objective was to determine the current supply of leisure activities for the first five grades of primary and special primary schools. The collection of data was carried out at four primary schools as well as at four special primary schools in České Budějovice. Analysing the websites of the mentioned schools I discovered that the supply of after-school activities is sufficient and the pupils make use of them.

The last objective was to compare the realised after-school activities for the first five grades of primary and special primary schools. The research showed that the results in individual types of schools are not substantially different.

The conclusion of the thesis offers my advice to teachers to keep mentioning leisure activities during the lessons and regular meetings with parents. The results can help to extend the supply of leisure activities in the mentioned schools.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích a na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 3. 5. 2011

.....

Petra Kohoutová

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní Ing. Renatě Švestkové, Ph.D. za odborné vedení a pomoc při zpracování bakalářské práce. Dále bych na tomto místě chtěla poděkovat za podporu svojí rodině.

Obsah

ÚVOD.....	8
1. SOUČASNÝ STAV	10
1.1 Volný čas.....	10
1.1.1 Pohledy na volný čas	12
1.1.2 Organizace volnočasových aktivit.....	13
1.1.3 Účastníci volnočasových aktivit.....	18
1.1.4 Vybavení organizace.....	20
1.1.5 Základní pojmy	22
1.1.6 Rozdělení činností ve volném čase.....	23
1.1.7 Zájmy.....	25
1.2 Nestátní neziskové organizace působící v Českých Budějovicích - uznané MŠMT pro oblast práce s dětmi a mládeží	29
1.3 Další nestátní neziskové organizace působící v Českých Budějovicích.....	36
1.4 Typologie základních škol	38
1.5 Funkce výchovy	41
1.5.1 Charakteristika raného školního věku.....	42
1.5.2 Žák 1. stupně základní školy.....	42
1.5.3 Žák 1. stupně základní školy speciální	43
1.5.4 Volný čas jako prevence	46
2. CÍL PRÁCE.....	48
3. METODIKA.....	49
4. VÝSLEDKY.....	51
4.1 Výsledky dotazového šetření u dětí	51
4.1.1 Výsledky výzkumu - základní školy speciální	52
4.1.2 Výzkumný soubor - základní školy v Českých Budějovicích	58
4.1.3 Srovnání konečných výsledků jednotlivých typů škol	64
4.2 Výsledky analýzy webových stránek.....	70
4.3 Porovnání realizovaných volnočasových aktivit na školách.....	75
5. DISKUSE	76

6. ZÁVĚR.....	79
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	80
8. KLÍČOVÁ SLOVA.....	86
9. PŘÍLOHY.....	87

ÚVOD

*„Volný čas je nejpříjemněji prožitá svoboda;
má její omamnou vůni a prostor k rozletu,
ale i nutnost volby a z ní plynoucí odpovědnost.“*

(V. Spousta, 1994)

Volný čas je jedním z nejdůležitějších prvků, které ovlivňují životní styl jedince. Současná mladá generace vyrůstá v jiném prostředí, než vyrůstali jejich rodiče. Nynější životní styl je často zaměřen jedním směrem, a to ke způsobu života, kdy nic není důležitějšího, než mít hojnost všeho a štěstí. V takovém světě potom mladý člověk nedokáže sám rozpoznat, které hodnoty jsou ty správné a které špatné. A právě kvalitní náplň volného času se velmi podílí na vytvoření žebříčku hodnot jedince. Podstatné je se o volný čas dětí zajímat, více jej zkoumat a hlavně jejich volný čas koordinovat. Nekvalitní prožívání volného času má za následek požívání drog, alkoholu, kouření cigaret, marihuany, hraní automatů až po závažnější trestné činy jako krádeže či ublížení na zdraví. Nemůžeme nechat děti a mladé lidi, aby si podle svých představ organizovali volný čas. Představy mladých lidí o trávení volného času se často velmi liší od představ starší generace a často se dospělí podivují nad chováním dospívající mládeže. Proto je důležitá aktivní účast dospělých na volném čase mladé generace.

Také je velmi složitá problematika volného času osob s postižením. Hlavní je, aby se nejen dospělí, ale zejména děti s postižením seznamovaly s volným časem již v útlém věku, a aby společnost nepředstírala, že osoby s postižením neexistují. V rámci stávajícího systému, který se zabývá lidmi s postižením, je důležité budovat podvědomí společnosti. Dále je důležité, aby si lidé uvědomili, že jen na nás závisí, zda osoby s postižením budou mít šanci žít plnohodnotný život, nebo budou jen přežívat.

Téma volný čas jsem si vybrala proto, že u většiny lidí vyvolává pozitivní a příjemné představy. Možnosti trávení volného času se mění generace po generaci, ale také z hlediska pohlaví a společenského postavení.

Prvním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak tráví svůj volný čas žáci na 1. stupních základních škol a žáci na 1. stupních ZŠ speciálních. Druhým cílem bylo zjistit volnočasové aktivity, které žákům nabízí jejich škola. Dále jsem si dala za úkol porovnat získaná data v oblasti volnočasových aktivit z hlediska návštěvnosti žáků určitého typu škol.

1. SOUČASNÝ STAV

Existuje mnoho definic objasňujících pojem volného času, které se mnohdy velmi liší. Některé definice zdůrazňují ekonomické, jiné kulturní, psychologické, filosofické nebo sociologické východisko k definování pojmu volný čas. Autoři zdůrazňují odlišná hlediska a chápání podstaty volného času. Volný čas zahrnuje nejcennější momenty našeho života. Smysluplné využití a trávení volného času hraje významnou roli jako odpočinek od povinností a zátěží, kterým jsou jedinci vystaveni během dne.

1.1 Volný čas

Se založením Československé republiky v roce 1918 došlo ke vzniku nestátních neziskových organizací (dále jen NNO), které měly svůj vzor v zahraničí, např. YMCA. V této době prožíval neziskový sektor tzv. „zlatý věk“. Vývoj NNO byl přerušen německou okupací r. 1938, která vyústila ve 2. světovou válku. Okupační systém mnohé NNO zrušil a ostatní sloužily státní moci. Po válce došlo k obnovení spolků, kdy některé (např. Sokol) se dostaly pod silný vliv politických stran. Roku 1948, kdy byl nastolen totalitní režim, bylo opět velké množství spolků zakázáno. V roce 1968, v období Pražského jara, byla z iniciativy občanů obnovena aktivita některých NNO (např. Junák či Sokol) a byly uspořádány sbírkové akce (např. Konto SOS). Roku 1989 došlo ke znovuoživení organizací typu YMCA, Skaut a dalších. Po roce 1989 začaly být také vydávány kvalitní publikace k problematice volného času (www.tretipatro.cz).

V roce 1989 přistoupila tehdejší ČSSR k Úmluvě o právech dítěte, která je upravena zákonem č. 104/1991 Sb., který vymezuje volný čas takto:

1. *„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti.“*

2. *„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají a zabezpečují právo dítěte na všestrannou účast v kulturním a uměleckém životě a napomáhají k tomu, aby dětem byly poskytovány odpovídající a rovné možnosti v oblasti kulturní, umělecké, oddechové činnosti a využívání volného času.“* (<http://portal.gov.cz>)

Historický kontext volného času můžeme sledovat ve starších publikacích např. Spousty (1994, 1996), který uvádí, že volný čas existoval v průběhu lidských dějin stále, aniž by byl pocíťován jako problém, bez toho, aby dával příležitost ke zvláštním úvahám. Střídání činnosti a odpočinku odpovídá biologickému rytmu, který u člověka dostal podobu střídání práce a volného času.

Starořecké slovo scholazein (základ slova škola) znamenalo původně mít volnou chvíli či zahálet. Ve starověkém Řecku neschvalovali, aby se volný čas mařil, a kladli důraz na činnost, které byl volný čas věnován. Významový posun pokračoval ke konkretizaci činnosti, až vznikl konečný význam tohoto slova – přednášet či poučovat (Spousta, 1994).

Vytváření volného času začíná v rodině. Matka dovoluje dítěti bavit se hrou, která je pro něho zároveň i učením, otec vede dítě k rozmanitým činnostem, které ovšem musí odpovídat jeho věku a schopnostem. Později disponuje volným časem dítěte učitel, který mu ukládá úkoly i mimo vyučování. Postupně u dítěte vznikají zájmy, které se pokouší realizovat samo v čase, jež mu zbývá po splnění povinností (Spousta, 1996).

Novější definici volného času nalezneme např. v publikaci Pávkové a kol. (2008): *„Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.“*

Dále Pávková a kol. (2008) uvádí, že pod pojem volný čas se zahrnuje odpočinek (regenerace pracovní síly), rekreace, zábava (regenerace duševních sil), zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Naopak do volného času nepatří vyučování a

činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení i další uložené vzdělávání. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče). Ale i z těchto činností si někdy lidé vytvoří svého koníčka, což je zřejmé např. ve vztahu k přípravě (i konzumaci) jídla. Volný čas je dobou, kterou má po splnění těchto potřeb a povinností člověk k dispozici pro činnosti sebevytvářející – odpočinek a zábavu, rozvoj zájmové sféry, zlepšení kvalifikace a účast na veřejném životě.

Někdy se používá také pojem čas polovolný, kam se řadí aktivity přinášející radost, ale současně i případný praktický účinek (ruční práce, kutilství, zahrádkaření). Vycházejí z dobrovolnosti účastníka (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Podle Lepiče (2008) jde ve volném čase „o proces upevňování morálních hodnot, má výchovně vzdělávací charakter, zvyšuje sociální kompetence dětí a mládeže a v neposlední řadě se podílí na rozvoji jejich dovedností a schopností. Dalo by se také říci, že je ideálním nástrojem pro ochranu dětí a mládeže před všudy přítomnými sociálně patologickými projevy současného světa.“

1.1.1 Pohledy na volný čas

Pávková a kol. (2008) vymezuje 5 různých pohledů na volný čas:

Z **ekonomického pohledu** je důležité, kolik financí společnost investuje do zařízení pro volný čas, a jakým způsobem se alespoň část nákladů vrátí. Průmysl volného času je v tržních ekonomikách samostatným, dobře prosperujícím odvětvím. Při zájmových činnostech mohou lidé získávat nové vědomosti, které lze uplatnit i v profesi nebo při rekvalifikaci.

Pohledem sociologickým a sociálně psychologickým se sleduje, jak činnosti ve volném čase přispívají k utváření mezilidských vztahů a vytváření formálních a neformálních skupin. Důležitý je vliv rodiny. Rodiny, které neplní dobře svoji výchovnou funkci, se nezajímají o to, jak dítě tráví svůj volný čas. Školy a výchovná

zařízení mají do určité míry možnost tento nedostatek kompenzovat kvalifikovaným pedagogickým vedením.

Dalším ze silně působících sociálních vlivů jsou hromadně sdělovací prostředky, zejména televize a internet. Vlastní aktivita je nahrazována pasivním sledováním akcí bez hlubšího prožitku.

Z politického pohledu je nutné uvážit, do jaké míry bude stát svými orgány zasahovat do volného času obyvatelstva, jaká bude školská politika a zda v rámci školské soustavy bude věnována patřičná pozornost i zařízením pro ovlivňování volného času.

Zdravotně – sociální pohled především sleduje, jak lze podporovat zdravý tělesný i duševní vývoj člověka. Správné využívání volného času se pozitivně projevuje na zdravotním stavu člověka. Zdravotníky zajímá respektování křivky výkonnosti jedince, hygiena prostředí, duševního života a sociálních vztahů či uspořádání režimu dne.

Pedagogické a psychologické pohledy berou v úvahu věkové i individuální zvláštnosti a jejich respektování ve volném čase. Zároveň je zapotřebí zvážit, do jaké míry a jakým způsobem činnosti ve volném čase přispívají k uspokojení biologických a psychických potřeb člověka.

1.1.2 Organizace volnočasových aktivit

Podle vyhlášky č. 74/2005 Sb. (o zájmovém vzdělávání) jsou do školských zařízení pro zájmové vzdělávání zahrnuta střediska volného času (DDM a stanice zájmových činností), školní kluby a družiny. Mezi ubytovací a výchovná zařízení podle vyhlášky č. 108/2005 Sb. (o školských, výchovných a ubytovacích zařízeních) patří domovy mládeže, internáty a školy v přírodě.

Zařízení pro zájmové vzdělávání, výchovná a ubytovací zařízení jsou součástí vzdělávací soustavy, jsou zapsána do rejstříku škol a školských zařízení a vytvářejí si vlastní školský vzdělávací program.

Po roce 1989 byl vytvořen prostor pro to, aby se na péči o osoby s postižením podílely vedle státních institucí i nestátní neziskové organizace, zejména občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a další. Tyto organizace mají neopomenutelný význam právě v oblasti volnočasových aktivit. Významnou pomoc jim poskytují dobrovolníci. V největší míře volnočasové aktivity pro děti se zdravotním postižením organizují školy a školská zařízení (Valenta, 2004).

1) Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Zpravidla bývají právními subjekty. Tato střediska zahrnují domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Organizují pravidelnou zájmovou činnost v kroužcích, prázdninové tábory, nabízejí spontánní aktivity na hřištích, v hernách apod. Umožňují účast dětem, mládeži, rodičům s dětmi a případně i dalším zájemcům. Specifickou formou příležitostné činnosti jsou tzv. příměstské prázdninové tábory, což je nabídka řady akcí pro děti o prázdninách. Do středisek volného času lze také zahrnout nabídku pro talentované děti a mládež, jako např. laboratoře, ateliéry či odborné pracovny. Kroužky jsou za poplatek nebo mohou být zdarma. Práci vykonávají jak odborní pracovníci, tak i dobrovolníci (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Podle vyhlášky č. 74/2005 Sb. „*Střediska uskutečňují činnost ve více oblastech zájmového vzdělávání (dům dětí a mládeže) nebo se zaměřují na konkrétní oblast zájmového vzdělávání (stanice zájmových činností). Střediska jsou určena pro všechny osoby bez ohledu na místo jejich trvalého pobytu nebo jiné podmínky.*“

Dalšími organizacemi, kde se realizují volnočasové aktivity, jsou školy a školská zařízení. Sem řadíme školní družinu a školní klub.

2) Školní družiny (ŠD)

Zaměřují se na práci s dětmi prvního stupně základní školy, tedy pro žáky 1. -5. ročníků. Zajišťují bezpečnost v době, kdy jsou rodiče v zaměstnání. Školní družiny mohou organizovat zájmovou činnost v kroužcích i pro ostatní zájemce (nečleny ŠD). Pedagogové jsou se žáky v každodenním styku, tím pádem mohou na žáka více působit.

Výhodou je také blízkost školy a bydliště žáků. Do ŠD jsou žáci přihlášení zpravidla k pravidelné docházce. V odůvodněných případech může být do ŠD zařazen i žák druhého stupně ZŠ. K pravidelné účasti se vyžaduje písemná přihláška a poplatek. Práci vykonávají vychovatelé (Pávková a kol., 2008).

„Družina vykonává činnost ve dnech školního vyučování a o školních prázdninách. Po projednání se zřizovatelem může ředitel přerušit činnost družiny v době školních prázdnin. Družina umožňuje účastníkům odpočinkové činnosti a přípravu na vyučování. Účastníci pravidelné denní docházky do družiny se zařazují do oddělení. Oddělení se naplňují nejvýše do počtu 30 účastníků. V oddělení lze individuálně integrovat nejvýše 5 účastníků se zdravotním postižením.“ (Vyhláška č. 74/2005 Sb.)

3) Školní kluby (ŠK)

Zaměřují se na žáky druhého stupně ZŠ (6. – 9. ročník). Pracují na principu dobrovolnosti. Práce školních klubů je v zájmové činnosti – v pravidelných kroužcích, souborech, tělovýchovných oddílech nebo v nabídce spontánních aktivit v prostorách klubu zařízených jako herny, čtenářské koutky, počítačové učebny či prostory upravené pro neformální setkávání a komunikaci. K pravidelné účasti se vyžaduje písemná přihláška a poplatek. Práci zajišťují odborní pracovníci i dobrovolníci (Pávková a kol., 2008).

Podle vyhlášky č. 74/2005 Sb. *„Klub poskytuje zájmové vzdělávání žákům jedné školy nebo několika škol. Klub vykonává činnost ve dnech školního vyučování, ale někdy probíhá i o školních prázdninách. Účastníkem může být i žák prvního stupně ZŠ, který není přijat k pravidelné denní docházce do družiny.“*

4) Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Zákon č. 108/2006 Sb. (o sociálních službách) definuje nízkoprahová zařízení takto: *„Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní služby dětem a mládeži ohroženým sociálním vyloučením. Služba je určena rizikovým, neorganizovaným dětem a mládeži, kteří jsou ohroženi sociálně - patologickými jevy*

nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovaný většinou společností. Základním prostředkem pro navázání kontaktu s cílovou skupinou je nabídka volnočasových aktivit. Cílem je zlepšit kvalitu života cílové skupiny předcházením, snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících s jejich způsobem života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohli řešit svoji nepříznivou sociální situaci. Služba obsahuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje bezúplatně.“ (www.mpsv.cz)

5) Nestátní neziskové organizace

V současné době máme 4 formy neziskových organizací:

- občanská sdružení (např. Pionýr, Junák, Česká tábornická unie)
- obecně prospěšná činnost
- nadace a nadační fondy
- církevní právnické osoby (např. Salesiánské středisko)

6) Výchovná zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu

Střediska výchovné péče pro děti a mládež

Specifické zařízení pro děti a mládež v rámci prevence. Poskytují kromě ambulantní a internátní péče i poradenskou péči dětem, mladistvým, rodičům, pedagogům a dalším zájemcům. Toto zařízení má v programu také péči o mladistvé alkoholiky a narkomany. Jeho hlavním cílem je předejít vážným problémům, jakými jsou např. kriminalita, toxikomanie či psychické poruchy. (Vocilka, 1996)

Diagnostické ústavy

Pobyt v diagnostickém ústavu je zpravidla 8 týdnů. Na základě vypracování komplexní diagnostické zprávy diagnostický ústav umísťuje dítě do dětského domova, dětského domova se školou či výchovného ústavu. Např. Dětský diagnostický ústav,

dětský domov se školou, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna Homole (Vojtová, 2004).

Diagnostický ústav plní úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovně – sociální, organizační a koordinační (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Dětské domovy (DD)

Dbají na hodnotné využívání volného času a na rozvíjení zájmů dětí a mládeže. Jsou zde umísťovány děti od 3 do 18 let, o něž se rodiče nechtějí nebo neumějí postarat. Do DD se umísťují i děti, u nichž soud nařídil ústavní výchovu nebo které je třeba okamžitě umístit do náhradní výchovy nahrazující výchovu rodičů na dobu, než rozhodne soud. Např. dětský domov při MŠ, ZŠ, SŠ pro sluchově postižené v Českých Budějovicích (Pávková a kol., 2008).

Dětské domovy se školou (DDŠ)

V DDŠ probíhá edukace dětí s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování. Jsou sem zařazovány děti s nařízenou ústavní výchovou, děti s uloženou ochrannou výchovou a nezletilé matky se závažnými poruchami chování. Do DDŠ jsou zpravidla umísťovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud po ukončení povinné školní docházky má dítě tak závažné poruchy chování, že se nemůže vzdělávat na střední škole, bývá zařazeno do výchovného ústavu (Pipeková, 2006).

Výchovný ústav

Do výchovného ústavu jsou umísťovány děti starší 15 - ti let se závažnými poruchami chování. Může sem být umístěno i dítě starší 12 - ti let, které má tak závažné poruchy chování, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Při výchovném ústavu se zřizuje základní, popř. střední škola (Pipeková, 2006).

1.1.3 Účastníci volnočasových aktivit

Hájek, Hofbauer, Pávková (2008) diferencují účastníky především z hlediska pohlaví a věku. Uvádí, že i ženy se v dnešní době věnují disciplínám typicky mužským (např. bojové či adrenalinové sporty). Z hlediska věku je nejčastější vstup do zájmových aktivit již v předškolním věku. Děti vytvářejí kamarádské vztahy a již hrají různé sociální role. Rozdíly se projevují také v zájmech dětí o jednotlivé oblasti volného času. Základní charakteristikou je dobrovolnost.

Specifickou skupinou účastníků jsou tzv. squatteři. Ti jsou tak nazýváni podle anglického slova squatting (= usadit se na neobsazené půdě nebo v neobsazeném domě). V Čechách může být takovéto jednání posuzováno jako trestný čin. Squatteři mohou z domů vytvářet alternativní kulturní centra a pořádat výstavy či koncerty. Squatterství je nejrozšířenější ve velkoměstech (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Pedagog volného času

Podle zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících „*je pedagogickým pracovníkem osoba, která vykonává přímou vyučovací, výchovnou, speciálně – pedagogickou nebo pedagogicko – psychologickou činnost. Předpokládá se přímé působení na vychovávaného, vzdělávaného jedince. Pedagogickými pracovníky jsou: učitelé, vychovatelé, pedagogové volného času, speciální pedagogové, psychologové, asistenti pedagoga, trenéři a vedoucí pedagogičtí pracovníci.*“ (www.msmt.cz)

Míra úspěšnosti pedagoga volného času je ovlivněna věkem, pohlavím, osobnostními kvalitami, geografickým a sociálním charakterem působiště. Podle výzkumů patří mezi nejúspěšnější pracovníky pedagogové ve věkovém rozmezí 31 – 50 let, kteří mají ještě dost energie na výchovnou práci. Z geografického a demografického hlediska nacházíme optimální podmínky pro práci pedagoga volného času v místech do 5000 obyvatel, které poskytují pro výchovnou práci dostatečně bohaté zázemí. Z hlediska pohlaví bývají muži úspěšnější než ženy. Muži se věnují své profesi obvykle

s větším nasazením, kdežto ženy jsou zatíženy i jinými sociálními rolemi (manželka, matka, starost o děti,...) (Spousta, 1996).

Vychovatel

Podle zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících vychovatel: „*vykonává přímou pedagogickou činnost ve školském výchovném a ubytovacím zařízení nebo v jeho oddělení zřízeném pro děti a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči.*“ (www.msmt.cz)

Úkolem vychovatele je vychovávat, popř. vzdělávat děti a mládež mimo rámec školy, tj. např. ve školní družině, v domově mládeže, v dětském domově apod., celkově rozvíjet jejich osobnost, zájmy popř. schopnosti.

Předpokladem pro úspěšný výkon povolání je absolvování pedagogicky zaměřeného studijního oboru, vztah k dětem a mládeži, autorita, schopnost improvizovat, organizační schopnosti, příjemné vystupování, schopnost slovně formulovat, dobrá paměť. Povolání je nevhodné pro občany s poruchami komunikačních schopností a vadami řeči či recidivujícími psychickými poruchami. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Dobrovolník

Dobrovolnictví je svobodně zvolená činnost ve prospěch druhých, která je poskytována bezplatně. Dobrovolník dává část svého času, energie a schopností ve prospěch činnosti, která je časově i obsahově vymezena. Dobrovolnictví je pravidelným a spolehlivým zdrojem pomoci pro organizaci, která s dobrovolníky spolupracuje, a zároveň zdrojem nových zkušeností, zážitků i příležitostí pro osobní růst dobrovolníků (Tošner a kol., 2006).

Oblasti s největším zapojením dobrovolníků v současnosti jsou ekologická oblast, oblast humanitární a lidská práva, sociální a zdravotní, kulturní, sportovní, vzdělávací a oblast práce s dětmi a mládeží. Dobrovolníky najdeme nejčastěji v nestátních neziskových organizacích a střediscích pro volný čas dětí a mládeže (www.dobrovolnik.cz).

Některé nestátní neziskové organizace získaly oprávnění k odborné přípravě pracovníků s dětmi a mládeží v oblasti volného času. Mezi nejznámější patří např. Česká táborská unie, Duha, Skaut a další. Realizací odborné přípravy pracovníků s dětmi a mládeží v oblasti volného času byla také pověřena přímo řízená organizace MŠMT - Národní institut dětí a mládeže MŠMT.

Důležité je také neformální vzdělávání, kdy pracovníci oddělení poskytují metodickou a koncepční činnost v oblasti výchovy dětí a mládeže ve volném čase, realizují další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti zájmového vzdělávání a zajišťují odbornou přípravu pracovníků s dětmi a mládeží ve volném čase (www.nidm.cz).

1.1.4 Vybavení organizace

Prostředí pro realizaci volnočasových aktivit musí být klidné a podnětné. Místnost musí být přizpůsobena pro různý počet dětí. Nedostatek klidu a soukromí působí na psychiku člověka škodlivě. Důležitá je vhodná volba barvy stěn, nábytku, kobereců a dalšího zařízení. Zvláště v pobytových zařízeních musí okolí působit na děti příjemně, proto se děti většinou sami podílejí na tvorbě a údržbě. Především pro děti v mladším školním věku by okolí mělo být laděno do vhodných barev.

Místnost sama o sobě by měla být umístěna na klidném místě, nejlépe v okolí zeleně. Důležité je i osvětlení místností a typ podlah v různých místnostech (např. čalounění herny). Podlaha se volí podle typu činnosti.

Školní družiny a školní kluby musí mít vlastní prostory, které se musí výrazně lišit od vybavení školních učeben. Výhodou je školní hřiště či pozemek na hraní. Školní

družiny mají být vybaveny alespoň několika lehátky (či nějakými žíněnkami) na odpočinek.

Střediska pro volný čas jsou přizpůsobena vždy k dané činnosti. Volnočasové aktivity mohou probíhat i v přírodním prostředí. Pobyty člověka v přírodě se uskutečňují několika způsoby – buď člověkem samotným (pěší turistika, různé způsoby plavání) nebo s pomocí různých prostředků po zemi (na kole, koni, motocyklu či v autě), po vodě nebo vzduchem. Někdy se musí přírodní prostředí upravovat (např. úpravy umožňující absolvovat pěší vysokohorské trasy s pomocí řetězů a úchyťů, vytyčení sáňkařské či slalomové lyžařské trati). Zřizují se cyklostezky a cyklistické trasy, budují se zařízení zimních sportů, vlastivědná zařízení (muzeum, skanzeny) a do přírody se přesouvá i hromadná zábava (večerní lyžování, karnevalové průvody). Novým trendem je pěstování našich nebo exotických rostlin a chovatelství živočichů (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Vhodné prostředí pro dítě s postižením

Podle S. Newmana (2004) je důležité při tvorbě vhodného prostředí:

- 1) Načasování – s dítětem se pracuje tehdy, je-li odpočínuté a nemá hlad. Důležité je mít na dítě spoustu času a také mít zajištěno, že vás nebude nikdo rušit a rozptylovat.
- 2) Hluk – při práci by neměla být puštěna televize ani rádio, protože to zhoršuje dětem soustředění. Zvláště pokud má dítě poruchu sluchu či řeči, je pro něj ticho velmi důležité.
- 3) Rozptylování pozornosti – při práci by nemělo mít dítě v dosahu žádné hračky či nepotřebné věci, protože může tékat z jedné věci na druhou. Užitečně je mít oddělen pracovní a hrací koutek. V pracovním koutku bývá židlička, stolek, který je ze tří stran zacloněn závěsy, aby dítě nevidělo na jiné věci. Důležité je dítěti vštěpovat metodu učení zleva doprava. Na levou stranu se umisťují předměty, které budeme při plnění úkolů potřebovat, případně zadání úkolů,

které má dítě splnit. Když je něco hotovo, dítě přesune předmět doprava, což znamená, že je hotovo. Velmi praktické je také sezení čelem ke zdi, nikoliv k oknu.

- 4) Způsob sezení – Dítě musí sedět pohodlně, aby si připadalo v bezpečí a v klidu. K zajištění vhodného způsobu sezení je vytvořena velká řada pomůcek, od speciálních židliček, malých stolků a židlí s nastavitelnou výškou. Někdy je vhodnější využít práci na zemi, ale zase musíme dbát na typ podlahy.
- 5) Osvětlení – Pro dítě s postižením zraku je vhodné ostré osvětlení. Při hovoru s dítětem byste neměli stát před oknem, jelikož váš obličej se dostává do stínu a dítě vás špatně vidí. Také by pedagog neměl mít knírek či si nějak zakrývat tvář.

Dítě s postižením potřebuje na práci více času než ostatní děti. Důležité je dítěti vše opakovat a opakovat. Vždy dokončujte započatou činnost, jinak bude dítě v budoucnu méně ochotné ke spolupráci. Důležitá je motivace, chvála, povzbuzování a odměna (Newman, 2004).

1.1.5 Základní pojmy

Vymezení důležitých pojmů podle (Hájka, Hofbauera, Pávkové, 2008)

Pedagogika volného času

Zabývá se pojetím, cíli, obsahem a způsoby výchovného hodnocení volného času, organizacemi a institucemi, které tyto aktivity uskutečňují nebo pro ně vytvářejí podmínky, a koncepcemi jeho dalšího vývoje.

Výchova pro volný čas

Podstatou je utváření, rozvíjení a kultivování schopností, dovedností, motivace a kompetencí pro hodnotné využívání volného času. Zdůrazňuje výchovné cíle.

Výchova ve volném čase

Bere v úvahu specifické podmínky výchovy. Je součástí výchovného působení v té části lidského života, o které může člověk relativně svobodně rozhodovat.

Výchova volným časem

Označuje aktivity ve volném čase, příslušné instituce, použité metody a formy jako prostředky výchovy. Zdůrazňuje prostředky výchovy.

Výchova mimo vyučování

Zahrnuje nejen výchovu dětí a mládeže, ale i dospělých včetně seniorů. Kromě aktivit ve volném čase (odpočinek, rekreace, zábava, zájmová činnost) zahrnuje i oblast dětských povinností (sebeobsluha, příprava na vyučování). Probíhá mimo povinné vyučování; převážně ve volném čase; probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny; je institucionálně zajištěna.

Mimoškolní výchova

Jedná se o výchovné působení jiných organizací než školy, např. dětské organizace či domy dětí a mládeže (Pávková, 2003).

Mimotřídní výchova

Označení pro aktivity, které organizuje škola nad rámec vyučování. Jedná se např. o kroužky, sportovní aktivity, soutěže, hry a další.

1.1.6 Rozdělení činností ve volném čase

Způsob odpočinku, rekreace a zábavy se odráží i ve studijních a pracovních výkonech člověka. Hodnotné a trvalé celoživotní zájmy mohou kladně ovlivňovat i partnerské vztahy a výchovu dětí v rodině. Úkolem výchovy mimo vyučování je rozvíjení potřeby celoživotního vzdělávání, zejména v souvislosti se zájmovou orientací člověka. (Hofbauer, 2010)

Obsah výchovy mimo vyučování tvoří činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, veřejně prospěšné, sebeobslužné a příprava na vyučování. Mají jak charakter dobrovolnosti, tak i povinnosti (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Odpočinkové činnosti slouží k odstranění únavy, proto se zařazují většinou po obědě. Mohou mít charakter klidu na lůžku či povídání. Vhodné je též čtení, hudební činnosti či použití specifických relaxačních technik. Dále může sloužit k odpočinku práce s počítačem či klidná procházka.

Rekreační činnosti slouží k odstranění únavy, ale obsahují však pohybové aktivity sportovního či turistického rázu. Pokud je to možné, měly by se provádět venku na čerstvém vzduchu. Způsob odpočinku a rekreace má vliv na utváření způsobu života jedince i na pracovní výkon. Mohou být organizovány hromadně či mít individuální charakter. Do rekreačních činností lze zahrnout uvolňovací cvičení, hudebně – pohybové hry, aerobik, plavání a další.

Zájmové činnosti rozvíjí zájmy, uspokojují potřeby a podílejí se na utváření životního stylu a hodnotové orientace. Mezi základní oblasti lze zahrnout zájmové činnosti společenskovední, technické, přírodovědní, tělovýchovné, sportovní či esteticko - výchovné.

Sebeobslužné činnosti se zaměřují na vedení dětí k samostatnosti v péči o vlastní osobu a o osobní majetek. Důležité je osvojení návyku osobní hygieny, vkusného oblékání, péče o pořádek a čistotu a návyků při slušném jednání s lidmi.

Veřejně prospěšné činnosti vedou děti k dobrovolné práci ve prospěch druhých lidí. Tyto činnosti podněcují žádoucí sociální vztahy.

Příprava na vyučování souvisí s plněním školních povinností. Lze sem zahrnout např. vypracování písemných úkolů, ale také prohlubování poznatků z vyučování. Příprava by měla probíhat zajímavou a zábavnou formou pomocí didaktických her (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Pro zachování dobré duševní hygieny je důležité dodržování přiměřeného režimu dne, zachování dobrých mezilidských vztahů a péče o vhodné materiální a prostorové vybavení zařízení pro výchovu mimo vyučování (Pávková a kol., 2008).

1.1.7 Zájmy

„Cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci.“ (Pávková a kol., 2008)

Dle vyhlášky č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání *„jsou děti, žáci a studenti; účastníky mohou být také pedagogičtí pracovníci, zákonní zástupci nezletilých účastníků, popřípadě další fyzické osoby.“* (www.msmt.cz)

Zájmy se rozvíjejí na základě existujících potřeb, umožní jejich uspokojování a tím ovlivňují jejich charakter a vznik dalších potřeb. Zájmy se vyvíjejí. V předškolním věku u dětí převažuje zájem o činnost samu. V mladším školním věku nejsou ještě rozlišeny, proto je dobré dítěti s výběrem napomoci. Dospívající věnují svým zájmům většinu času, a to je pro ně důležitý předpoklad profesní orientace (Pávková a kol., 2008).

Zájmové vzdělávání je podle školského zákona 561/2004 Sb. vymezeno jako *„vzdělávání poskytující účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti. Zájmové vzdělávání se uskutečňuje ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, zejména ve střediscích volného času, školních družinách a školních klubech.“* (www.msmt.cz)

Zájmy mohou být podle J. Pávkové (2008) rozděleny do 5 skupin:

- a) podle úrovně činnosti – úroveň činnosti je zaměřena na intenzitu zájmu, kdy intenzita zájmu ovlivňuje i kvalitu a aktivitu dítěte (dáno motivací);
- b) z hlediska časového trvání – trvalé zájmy, krátkodobé zájmy, dočasné zájmy (hlavně v období puberty), přechodné zájmy;

- c) podle stupně koncentrace – čím větší je koncentrace, tím větší je úspěšnost v zájmu;
- d) podle společenských norem – společensky žádoucí a nežádoucí zájmy (např. drogy);
- e) podle obsahu – společensky – vědní zájmy, pracovní – technické zájmy, přírodovědně – ekologické zájmy, esteticko – výchovné zájmy, tělovýchovné zájmy, sportovní a turistické zájmy.

Podle V. Smékala (2009) rozdělujeme zájmy do 3 světů:

- a) zájmy o ideje – mohou být vědecké, literární a estetické;
- b) zájem o lidi – vnímání druhých;
- c) zájmy o věci.

Klasifikace zájmů

1) Pravidelná zájmová činnost (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

- a) Kroužek – menší zájmový útvar, jehož činnost směřuje zpravidla k vnitřnímu obohacení členů (např. rybářský, modelářský, čtenářský).
- b) Soubor – zájmový útvar, jehož činnost směřuje k veřejné produkci výsledků (např. pěvecký, taneční, divadelní). Zpravidla mívá více členů než kroužek.
- c) Klub – zájmový útvar s volnější organizační strukturou, s možnou převažující vnímavou činností členů (např. filmový klub, fankluby).
- d) Oddíl – toto označení se používá zpravidla u tělovýchovných nebo turistických útvarů. Má charakter kroužku. Několik družin tvoří dohromady oddíl.
- e) Kurz – útvar s vymezenou délkou trvání, zpravidla kratší než jeden rok, jeho činnost směřuje k osvojení určitého množství vědomostí či dovedností (např. kurz PC, vaření). Kurz je za poplatek.

2) Dělení zájmů podle obsahu (Pávková a kol., 2008)

- a) Společenskovední – pěstuje vztah k vlasti a mateřskému jazyku. Dále zahrnuje informace o životě a dílech významných osobností, oslavy státních svátků, dodržování lidových tradic, vydávání vlastních periodik a další.
- b) Pracovně – technické – napomáhají ke zdokonalování manuálních dovedností a poznatků v praxi. Rozvíjí technické myšlení a představivost. Vznikají nové důležité obory (kybernetika, elektrotechnika, výpočetní technika apod.). Můžeme sem zařadit i přípravu pokrmů a různé modelářské práce.
- c) Přírodovědné – pěstují vztah k přírodě a její ochraně. Poznatky o živočišných, rostlinách a neživé přírodě (rybářství, včelařství, pěstitelství, teraristika, ornitologie, myslivost apod.).
- d) Esteticko - výchovné – utvářejí vztah dětí k přírodě a jejím materiálním a kulturním hodnotám. Rozvíjí výtvarný (malba, kresba, modelování, návštěvy výstav apod.), hudební (zpěv, tanec, hudební nástroje, poslech hudby apod.), literární (četba, předčítání), dramatický (dramatizace, přednes) a hudebně – pohybový projev.
- e) Tělovýchovné, sportovní a turistické zaměření – zaměřeno na různé druhy pohybu. Např. atletika, gymnastika, frisbee, aikido, sezonní sporty, akrobacie, tanec apod.
- f) Komunikační technologie – je nejrychleji se rozvíjející zájmová oblast, vybavuje děti počítačovými dovednostmi, rozvíjí logické uvažování při programování apod. U této činnosti však hrozí návyk na tzv. virtuální drogu.

Zážitková pedagogika

Za zakladatele výchovy zážitkem, tzv. otce prožitkové terapie, je považován německý pedagog Kurt Hahn, který navrhoval různé programy pro hry a cvičení v přírodě. K navržení terapie prožitkem ho vedly úvahy o úpadku dětí a mládeže

v moderním světě. Nechtěl se smířit s tím, že upadá tělesná zdatnost a nahrazuje ji trávení času pasivní zábavou (Neuman, 1998).

Jako charakteristické rysy zážitkové pedagogiky se vymezují: možnost v prostředí chudém na podněty získávat bezprostřední a emocionální zkušenost; spjatost těchto zkušeností se životní skutečností; nutnost ihned reagovat na reálné situace, které vyžadují rychlé jednání; chápat a překonávat případné skupinové konflikty; učit se řešit neobvyklé životní situace. V souhrnu jde tedy o aktivity a zážitky přitažlivé zejména pro mladé lidi (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Do nejdůležitější prožitkové sféry patří pohyb, sport a tělesná výchova. Pohyb je prostředkem komunikace a vyjadřování, pomocí něho získáváme více znalostí o sobě. Ve sportu a tělesné výchově můžeme nalézat potěšení v osobnostním růstu zahrnujícím tělesnou zdatnost, zdraví a pohodu. U nás tyto programy nabízejí organizace zajišťující akce s tzv. intenzivním rekreačním režimem (Outward Bound – Česká cesta, Prázdninová škola Lipnice aj.) (Neuman, 1998).

Prvky zážitkové pedagogiky, se kterými se můžeme setkat:

- lezení do výšek v přírodě bez jištění;
- aktivity na sněhu (putování na sněžnicích, putování se psy);
- plavba na divoké vodě; windsurfing;
- snow – kiting (let na tažném akrobatickém draku);
- výstupy na tovární komín;
- zábavné parky (centrifuga, horská dráha, trenažéry, ruská kola) – Disneyland;
- lanová centra (šplhání po lanech, obří houpačky);
- jízda na střeších vagónů; sjezd na kolečkových bruslích z prudkého kopce;
- bungee jumping; tandemy;
- nintendo (hra, kdy umělecký objekt reaguje na gesta a jiné signály diváka – hráče).

1.2 Nestátní neziskové organizace působící v Českých Budějovicích - uznané MŠMT pro oblast práce s dětmi a mládeží

Tyto organizace pracují s dětmi a mládeží a svou činností doplňují a obohacují výchovně – vzdělávací činnost škol, školských zařízení a rodin.

V souvislosti s vyhlášením nových Programů státní podpory práce s dětmi a mládeží pro nestátní neziskové organizace na léta 2011 až 2015 vyhlásilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy výběrové řízení pro NNO na udělení titulu „Organizace uznaná MŠMT pro oblast práce s dětmi a mládeží“. Titul je formou státní garance kvality činnosti uznané organizace a udělení titulu je morálním oceněním činnosti NNO (www.msmt.cz).

Junák - svaz skautů a skautek ČR

„Skautské hnutí je dobrovolným nepolitickým výchovným hnutím pro mladé lidi, otevřené všem bez rozdílu původu, rasy nebo vyznání, ve shodě s cílem, principy a metodami stanovenými zakladatelem.“ (Hrica a kol., 2004)

Skautskou organizaci u nás založil Antonín Benjamin Svojsík r. 1914. Posláním Junáka je působit na dětské i dospělé členy a vést je k duchovní, mravní a tělesné zdatnosti tak, aby byli schopni plnit své povinnosti vůči bližním, společnosti i vlasti. Podporuje hlavně vlastenectví. Důležité je, že děti vede rádce, který je pouze o pár let starší. Nejznámějším spisovatelem a pracovníkem skautského hnutí je Jaroslav Foglar. O skautingu hovoříme jako o výchovném hnutí, které má rozvinout potenciál mladého člověka a ukázat mu hlubší hodnoty. Ve skautingu se lidé učí hledat smysluplnost toho, co dělají – kam nasměrovat svůj život a proč. Skauting je celosvětově největší výchovné hnutí pro děti a mladé lidi.

Nejmenší organizační jednotka Junáka se nazývá středisko a je současně nejmenším členem s právní subjektivitou. Zahrnuje tři nebo více oddílů. Základní organizační jednotkou je středisko. Členové Junáka jsou obvykle seskupeni do výchovných jednotek, které se nazývají oddíly.

Členem Junáka může být každý chlapec nebo děvče starší 6 let, horní věková hranice není omezena. Junák je členem světových skautských organizací (www.verejnost.skaut.cz).

Oddíly se člení dle věku:

- světlušky a vlčata (věk 6–10 let);
- skauty a skautky (věk 11–15 let);
- rangers a rovery (věk nad 15 let).

Střediska České Budějovice

1) Středisko Walden ČB

Středisko má 2 dívčí oddíly, jeden smíšený, čtyři chlapecké, jeden roverský kmen a jeden klub oldskautů.

2) Středisko Vavéha ČB

V Českých Budějovicích se nacházejí 3 klubovny. Středisko má oddíly dívčí a chlapecké, ale i oddíl oldskautů.

3) Středisko Krajinská

Hlavní náplní tohoto střediska je provozování vzdělávacího střediska, výstavní galerie a centra volného času pro děti a mládež v Krajinské 42.

Pionýr

„Demokratické, dobrovolné, samostatné, na politických stranách, hnutích a ideologiích nezávislé sdružení dětí, mládeže a dospělých. Nabízí různé přehlídky, soutěže, tábory a další zájmovou činnost.“ (Pávková a kol., 2008)

Pojem pionýr pochází z francouzštiny. Znamená být v něčem první, snažit se poznávat nepoznané, nebát se těžkostí nebo je čestně překonávat, pomáhat druhým a hlásit se ke svým úkolům. Při činnosti zdůrazňuje tyto ideály: Poznání, Pravda, Příroda, Přátelství, Paměť a Pomoc.

Cílem Pionýra je přispět k výchově všestranně rozvinutého člověka a podílí se i na prevenci kriminality. Nabízí činnost chlapcům i dívkám. Usiluje o spojení přirozených dětských zájmů (mít kamarády, zažít hodně legrace a dobrodružství, poznat neznámé věci, hrát si a soutěžit) s potřebami společnosti a s rozvíjením dětského talentu. Pionýr nabízí jak víkendové akce, tak tábory.

Základní organizační jednotkou je oddíl. Jeho účelem je zajišťovat pravidelnou, systematickou, celoroční výchovnou činnost dětí a mládeže. Pod oddíl spadá pionýrská skupina, jejímž účelem je řídit a zajišťovat činnost klubů a oddílů. Zvláštní organizační jednotkou je pionýrské centrum, které se soustředí na uskutečňování společných výchovných projektů (<http://pionyr.cz>).

Skupiny a oddíly České Budějovice

1) 9. pionýrská skupina ČB

Jeden oddíl technicko – turistický (lodní modeláři) a jeden oddíl s jiným zaměřením.

2) 2. pionýrská skupina Lidice České Budějovice

Kulturní oddíl.

3) Pionýrská skupina Draci České Budějovice

Dva všestranné oddíly a jeden volnočasový klub Přístav.

4) Taneční klub La- st Dance Team

Oddílem od r. 2005. Členem českého svazu tanečního sportu.

5) Taneční škola Merlin

Kurzovné za poplatek.

6) Středisko ZÁLESÁK

Vzniklo sloučením pionýrských oddílů. Cílem je prohlubování všestranných dovedností a znalostí. Pěstuje lásku ke všemu živému.

Česká tábornická unie (ČTU)

Česká tábornická unie je organizací volně sdružující na základě společného zájmu děti, mládež a dospělé. Vytváří vhodné podmínky i pro rozvíjení jednotlivců, tzv. samotářů. ČTU navazuje na historické trampské hnutí. ČTU zaměřuje svou činnost na pobyt v přírodě. Dává prostor všem věkovým skupinám a pomáhá jim v uspokojování zájmů.

Základními organizačními jednotkami jsou tábornické kluby a trampské osady, ve kterých se členové setkávají. Oblasti ČTU jsou územní celky, sdružující samotáře, kluby a osady na základě společných zájmů, vyplývajících z charakteru činnosti. ČTU zřizuje organizační jednotky, které jsou oprávněny jednat jménem „České tábornické unie“ (www.tabornici.cz).

Jihočeská oblast

Jihočeská oblast sdružuje oddíly, kterých je 32. Sídlo ČTU České Budějovice se nachází ve Stromovce.

1) Tábornický oddíl Cassiopeia

Zaměřují se na táboření a turistiku. Klubovnu mají na Dlouhé louce za Kauflandem. Přijímají chlapce i děvčata ve věku 8 – 12 let.

2) Taneční a westernová skupina Desperado

Tančí klasické country tance a moderní westernové tance (www.desperado.wz.cz).

3) Tábornická osada Nová dvojka

Oddíl pro děti ve věku od 6 do 15 let. Zabývají se přírodovědně – turistickou činností. Naučí se rozdělávat oheň, orientovat se v přírodě, psát a luštit Morseovu abecedu, naučí se základům první pomoci a další užitečné činnosti (www.novadvojka.estranky.cz).

4) KONDOŘI

Turisticko – vodácký oddíl pro děti.

Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže České Budějovice

Salesiánské středisko vykonává druh činnosti školského zařízení, typ středisko volného času – dům dětí a mládeže. Středisko se zaměřuje na preventivní a výchovné programy pro děti a mládež ohrožené sociálním vyloučením ve shodě se školským vzdělávacím programem.

Mají charakter náboženské výuky zaměřené na děti z rodin věřících, či pro rizikové skupiny dětí a mládeže. Na činnost s dětmi se zaměřuje např. řád salesiánů Dona Boska. Salesiáni zřizují nízkoprahová střediska volného času. Cílem je celostní rozvoj dětí a mládeže.

Nabízí zájmové kroužky za poplatek. Kroužky sportovní (horolezecký, florbalový, stolní tenis), kroužky hudební (kytarový, zobcová flétna), kroužek keramický, ostatní kroužky (dřevomodelářský, výtvarně tvořivý, lodní modelář, mediální).

Mezi činnost střediska patří tzv. otevřené kluby, které se zaměřují na sociálně znevýhodněné a romské děti a mládež ze spádové oblasti Máj. Otevřené kluby se dělí na Klub Oráč a romskou Oratoř (<http://sasmcb.sdb.cz/>).

Mládež Českého červeného kříže

Řídí se principy mezinárodního hnutí Červeného kříže, kterými jsou humanita, nestrannost, neutralita, nezávislost, dobrovolná služba, jednota a univerzalita. V Českých Budějovicích sídlí Oblastní spolek Českého červeného kříže v Husově ulici 20 a kromě tradičních činností, jako je výuka laické první pomoci, nábor a oceňování dárců krve, v posledních deseti letech rozšířil svou činnost zejména v sociální oblasti (ošacovací středisko). Nejvíce ovšem českobudějovický Oblastní spolek zviditelňuje jeho Agentura domácí péče ALICE, kde se zdravotní sestry spolu s profesionálními pečovatelkami starají o klienty v domácnostech. Agentura mimo jiné zajišťuje i nepřetržitý rozvoz obědů osamělým, starším a těžce mobilním občanům.

Mládež Českého červeného kříže (M-ČČK) je samostatné občanské sdružení působící v rámci Národní společnosti Českého červeného kříže. M-ČČK vznikla v

roce 1990 jako Mládež Československého kříže. Po rozdělení federace v roce 1993 se přeměnila na Mládež ČČK. Mládeže ČČK jsou děti a mládež ve věku od 6 do 26 let. Činnost M-ČČK je zaměřena na oblast sociální, zdravotně-preventivní a humanitární.

Základní cíle Mládeže ČČK jsou:

- podporovat vývoj mladých lidí v samostatné osobnosti;
- umožnit dětem a mládeži seberealizaci v přípravě na uskutečňování vlastních programů v duchu humanitárních principů Červeného kříže;
- vést mladé lidi k zodpovědnosti v sociálním jednání;
- vychovávat mladé lidi k zodpovědnosti za život a zdraví;
- získávat a vést mládež k mezinárodnímu porozumění (www.cckcb.cz).

Oblastní spolek ČČK České Budějovice se nachází na Husově třídě 20.

A-TOM – Asociace turistických oddílů mládeže

Jedná se o občanské sdružení dětí a mládeže zaměřené především na turistiku a tábornictví. Scházejí se na oddílových schůzkách, podnikají řadu výprav, jezdí na tábory, sjíždějí řeky a organizují akce pro veřejnost.

A-TOM má přibližně 300 oddílů. V Jihočeském kraji se nachází 8 oddílů, z toho dva působí v Českých Budějovicích (www.a-tom.cz).

Oddíly České Budějovice:

- a) Termit České Budějovice – cykloturistický oddíl.
- b) Malý Furiant České Budějovice – folklórní soubor.

Asociace malých debružárů České republiky

Asociace turistických oddílů mládeže je sdružení s působností na celém území ČR. Předmětem činnosti je pochopení různých jevů a zákonitostí, a to formou

zábavných pokusů z oblastí vědy, techniky a ekologie. Dítě se stává členem. Základním článkem jsou kluby.

Asociace vydává časopis BEPPO, kde se zájemci dozví informace o soutěžích, táborech a dalších zajímavých akcích. Asociace malých debrujárů se v Českých Budějovicích vyskytuje buďto samostatně, nebo při DDM (www.debrujar.adam.cz).

1.3 Další nestátní neziskové organizace působící v Českých Budějovicích

Hnutí Brontosaurus

Jde o nezávislé hnutí pro děti a mládež zaměřené na ochranu a tvorbu životního prostředí. Asi polovina členů Hnutí Brontosaurus je v dětských oddílech označovaných zkratkou BRĎO. Zájemci pomáhají na biofarmách, sází alternativní lesíky, pracují na obnově památek atd. Hnutí v Českých Budějovicích není označeno zkratkou BRĎO.

V současné době je možné se zapojit do aktivit třiceti základních článků po celé České republice (www.brontosaurus.cz).

Základní článek Hnutí Brontosaurus České Budějovice je FOREST, který zřizuje Centrum ekologické a globální výchovy Cassiopeia. Cílem je výchova k trvale udržitelnému způsobu života.

Tělocvičná jednota Sokol

Zakladatelem je M. Tyrš. Sokol organizuje tělovýchovnou činnost s dospělými, dětmi a mládeží. Usiluje o harmonický rozvoj tělesné, duševní i morální stránky osobnosti. Sokolský program nabízí atletické a gymnastické disciplíny, cvičení rodičů s dětmi, plavání, zdravotní cvičení pro seniory, pobyty v přírodě, aktivity pro zdravotně postižené a nezávodní sportování pro radost.

Jednotlivé tělocvičné jednoty Sokol jsou sdruženy do 43 sokolských žup. Sokolská župa Jihočeská spravuje v současnosti 49 jednot v rámci Jihočeského kraje, kam spadají i České Budějovice (<http://sokol-cbu.cz/>).

Tělocvičné jednoty České Budějovice

- 1) Tělocvičná jednota Sokol ČB
- 2) Tělocvičná jednota Sokol Čtyři Dvory
- 3) Sokolská župa Jihočeská - spravuje v současnosti 49 jednot v rámci Jihočeského kraje, kam spadají i České Budějovice.

4) Tělocvičná jednota Sokol Kněžské Dvory

Český svaz tělesné výchovy

Sdružení sportovních, tělovýchovných a turistických svazů. Snaží se podporovat sport, tělesnou výchovu a turistiku, sportovní reprezentaci České republiky a zastupovat ji. V Českých Budějovicích je kolem 210 tělovýchovných jednot.

Jihočeské krajské sdružení ČSTV – provozují sporty jako je atletika, badminton, volejbal, triatlon, jezdectví a další (<http://jccstv.cz/>).

KONÍČEK, občanské sdružení

Pomoc lidem s různým znevýhodněním. Cílem je zkvalitnění života a rozvoj osobnosti dětí a dospělých, nejen se znevýhodněním. Organizace poskytuje sociální služby, hiporehabilitaci a stimulační program, canisterapii a ornitoterapii. Cílem aktivit je projevit zájem dětí o okolní svět a zvířata, nabídnout jim prožitky se zvířaty a seznámit je se základními potřebami zvířat. Služba je poskytována za poplatek (www.konicekcb.webnode.cz).

Rodinné centrum Rozárka, občanské sdružení

Umožňuje setkávání a sdružování dětí intaktních a dětí s postižením s cílem integrovat tyto dvě skupiny. Dětem zdravotně postiženým i zdravým nabízí vybavenou hernu, volnočasové, vzdělávací, zájmové, tvořivé a prázdninové aktivity, zooterapii, rodičům možnost seberealizace vzdělání a odpočinku. Sídlo Rodinného centra ROZÁRKA má bezbariérový přístup a najdeme ho v areálu firem na adrese Jana Čarka, České Budějovice. Centrum je členem sítě mateřských center (www.rozarka.com).

1.4 Typologie základních škol

- 1) Základní škola (ZŠ) – škola, v níž většina dětí a mládeže splňuje povinnou školní docházku. Má 9 ročníků, dělí se na 1. stupeň (1. - 5. ročník) a 2. stupeň (6. – 9. ročník). Cílem je poskytnout žákům základy všeobecného vzdělání a připravit je na studium na středních školách. V ČR je ZŠ do roku 1989 důsledně jednotná, nyní je diferencovaná volitelnými a nepovinnými předměty. ZŠ mohou být zřizovány státem, církví nebo mohou být soukromé (Průcha, 1999).
- 2) Základní umělecká škola (ZUŠ) – škola poskytující základy vzdělání v hudebních, tanečních, výtvarných a literárně – dramatických oborech. Přípravuje žáky ke studiu na konzervatoři a další středoškolská a vysokoškolská umělecká zařízení. Je určena žákům základních a středních škol i dospělým. Dříve byla tato škola nazývána Lidovou školou umění.
ZUŠ podle vyhlášky č. 71/2005 Sb. (o základním uměleckém vzdělávání) „poskytuje studium i pro dospělé. Toto studium má maximálně 4 ročníky a je poskytováno za poplatek, který určí ředitel školy.“
- 3) Alternativní základní škola – škola, která realizuje alternativní program, tj. jiný program než na většině běžných škol školského systému určité země. Odlišnost může být v obsahu poskytovaného vzdělání, v metodách a organizačních formách výuky, ve vztahu mezi učiteli a žáky. Alternativní školy mohou být státní, soukromé či církevní. Mezi nejznámější patří Waldorfská škola, Montessori, Daltonská škola a další.
- 4) Základní škola speciální (dříve pomocná škola) – školy zabezpečující výchovu a vzdělávání dětí a mládeže se speciálními potřebami, např. smyslově, mentálně nebo tělesně handicapovaných jedinců nebo dětí postižených dlouhodobými nemocemi. Vychovává a vzdělává obtížně vzdělatelné žáky, kteří nemají dostatek intelektu, aby mohli studovat v ZŠ praktické. Většinou jsou to jedinci se středně těžkou a hlubokou mentální retardací. Je zde 10letá školní docházka

pod vedením speciálního pedagoga. Vyučování se zaměřuje na vypěstování návyků sebeobsluhy, osobní hygieny a pracovních činností. Důležitým úkolem je rozvíjet estetické citění. Absolventi speciálních škol mohou pokračovat v praktických školách a získat tak kvalifikaci k vykonávání jednoduchých pracovních činností. Pro žáky speciální školy má veliký význam tělesná výchova. Pomáhá rozvíjet jejich motoriku a překonávat neobratnost, případně i pohodlnost mnohých z nich.

Od září roku 2000 je vypracován a ověřen alternativní program speciální školy s názvem „Rehabilitační vzdělávací program speciální školy“, který byl vytvořen pro žáky s těžkým a hlubokým mentálním postižením. Těžiště práce spočívá v komplexnějším speciálně pedagogickém a rehabilitačním působení na tělesný a psychický rozvoj žáků, které je spojeno s důsledným respektováním jejich individuálních zvláštností a potřeb. Vzhledem k závažnosti postižení a stupni úrovně jednotlivých schopností žáků speciální školy je povinností vyučujícího vypracovat u každého žáka individuální vzdělávací program, který akceptuje úroveň jeho vědomostí, dovedností a návyků (Vítková, 2004).

Typy speciálních škol podle vyhlášky č.73/2005 Sb. (o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných): „*ZŠ pro zrakově postižené, ZŠ pro sluchově postižené, ZŠ pro hluchoslepé, ZŠ pro tělesně postižené, ZŠ logopedická, ZŠ pro žáky se specifickými poruchami učení, ZŠ pro žáky se specifickými poruchami chování, ZŠ při zdravotnickém zařízení, ZŠ speciální při zdravotnickém zařízení.*“

- 5) Základní školy praktická (dříve zvláštní škola) – zde studují děti, které nemohou studovat na běžné ZŠ. Jde většinou o děti s lehkým mentálním postižením nebo se sníženou rozumovou schopností, nebo také děti hyperaktivní, s poruchami koncentrace, psychicky a nervově nemocné, děti se specifickými poruchami učení. Školy jsou devítileté. Při vyučování je nezbytné uplatňovat individuální přístup. K tomu je zapotřebí přizpůsobit i počet žáků ve třídě. Tyto školy by měly rozvíjet tvořivé schopnosti svých žáků zejména v oblasti výtvarných

dovedností. Je to důležité pro položení základů kvalitnímu využívání volného času tvůrčím způsobem v období dospělosti. Učí se zde obdobné předměty jako v běžných základních školách. Rozdíl je pouze v rozsahu učiva, který se upravuje podle úrovně a schopností žáků. Do vyučování je zařazováno více hodin pracovního vyučování (Vítková, 2004).

Typy praktických škol podle vyhlášky č.73/2005 Sb.: „*praktická škola pro zrakově postižené, praktická škola pro sluchově postižené, praktická škola pro tělesné postižené.*“

- 6) Jazyková škola - plní funkci zájmového vzdělávání v oblasti výuky cizích jazyků. Na této škole je právo státní zkoušky.

1.5 Funkce výchovy

Pávková a kol. (2008) rozděluje funkce výchovného působení mimo vyučování na výchovně – vzdělávací, preventivní, zdravotní a sociální.

Výchovně – vzdělávací funkce

Jednotlivé instituce se podílejí na rozvíjení schopností dětí a mládeže, na uspokojování jejich zájmů a potřeb, na formování žádoucích postojů a morálních vlastností. Pomocí různých činností se děti motivují ke kvalitnímu trávení volného času, k získávání nových vědomostí, dovedností a návyků.

Zdravotní funkce

Plní zejména funkci usměrňování režimu dne, tak aby pomáhal vytvářet zdravý životní styl. Mělo by docházet ke střídání psychické a tělesné činnosti, práce a odpočinku. Zejména jde o pohybové a sportovní činnosti na čerstvém vzduchu. Důležité je dodržování všech zásad bezpečnosti činnosti.

Sociální funkce

Pomáhá zejména dětem z méně podnětného nebo konfliktního rodinného prostředí. Podílí se na utváření sociálních vztahů. Důležitá je sociální funkce zařízení, která pracují s mladšími dětmi, a tím přechodně či trvale plní funkci rodinné výchovy (např. školní družiny, dětské domovy či domovy mládeže).

Preventivní funkce

Důraz na prevenci negativních sociálně - patologických jevů. Mezi nejčastější patří drogová závislost, alkoholismus, kriminalita, gambling, záškoláctví, šikanování, vandalismus, rasismus atd. Prevence je chápána ve třech rovinách. Primární prevence (určená celé populaci, která není nijak kriminálně riziková), sekundární prevence (zaměřená na kriminálně rizikové jedince, u nichž je zvýšená pravděpodobnost

recidivy) a terciární prevence (usiluje o léčení jedinců, kteří jsou negativními jevy zasaženi).

1.5.1 Charakteristika raného školního věku

Klienty základních škol jsou především žáci, kteří nemají zdravotní postižení. Ale i děti se zdravotním postižením mohou být integrovány do běžných tříd základních škol. Podmínkou integrace je zajištění odborné speciálně - pedagogické péče pro děti, diagnostický posudek na žáka zpracovaný SPC nebo pedagogicko – psychologickou poradnou. Jedná se především o žáky s lehkým stupněm mentálního postižení, kteří zvládají běžné učivo (Vítková, 2004).

Klienty základních škol speciálních jsou žáci se středně těžkým až těžkým stupněm mentální retardace, kteří si dokážou osvojit základní vzdělání. Pro žáky jsou upraveny podmínky (např. nízký počet žáků ve třídě, speciální učebnice, asistent pedagoga či osobní asistent). Vzdělávání ve speciálních školách je desetileté a žáci v nich plní devítiletou povinnou školní docházku (desátý ročník není povinný). Ve škole dochází k výuce především praktických vědomostí a dovedností a žáci na konci studia dosáhnou základů vzdělávání. Cílem speciálního školství je rozvíjet takové psychické a fyzické schopnosti a dovednosti klientů, aby se co v maximální míře zapojili do společenského života (Švarcová, 2006).

1.5.2 Žák 1. stupně základní školy

Období raného školního věku je podle M. Vágnerové (2005) vymezeno od 6 až 7 let do 11 až 12 let. Dále Vágnerová raný školní věk charakterizuje změnou životní situace a adaptací na školu. Děti v tomto věku dávají přednost poznávání, při němž se mohou přesvědčit o pravdivosti verbálně prezentovaných činností. Proto je důležité využívání názorných pomůcek. Dále v tomto věku začínají uvažovat logicky a respektují objektivitu. Dítě chápe, že každý člověk má více rolí a dovede se různě chovat. Dítě školního věku dokáže odhadnout, jak se jeho chování jeví ostatním lidem. Děti a mladí lidé realizují své aktivity sami nebo jim je připravují dospělí.

Dítě mladšího školního věku má velkou potřebu pohybu. Zlepšuje se pohybová koordinace, zejména drobného svalstva ruky. Pohyby dětí jsou rychlejší, přesnější, vytrvalejší, rozmanitější, vytvářejí se předpoklady pro organizovanou tělovýchovu. Do osmého roku se dítě zaměřuje na spontánní pohyb. Mladší školní věk je dobou navozování nových a kvalitně vyšších společenských vztahů. Dítě si vytváří nové vztahy k dospělým, např. k vychovatelům, učitelům a vrstevníkům ve škole. V této době se rozvíjejí schopnosti a může se projevit talent dítěte (hudba, výtvarné činnosti). Hra má v tomto věku stále velký význam, mění se však její charakter. Je realističtější, méně fantastická, promyšlenější, plánovitější a složitější. Děti si hrají více ve skupinách a při hře spolupracují. Hry, zejména pohybové, mají kompenzovat sezení ve škole (Hofbauer a kol., 2008).

Již v okamžiku početí začínají na dítě působit vlivy prostředí, které jej formují. Zvlášť velký vliv na vývoj jedince má sociální prostředí. Klíčovou roli při výchově dětí hraje rodina jako primární sociální skupina. Na výchovné působení rodiny navazují předškolní zařízení (školka) a později škola. Na výchově v době mimo vyučování se společně s rodinou podílejí instituce pro výchovu mimo vyučování (Spousta, 1996).

1.5.3 Žák 1. stupně základní školy speciální

„Mentální retardaci lze definovat jako vývojovou duševní poruchu se sníženou inteligencí demonstrující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální i postnatální etiologií.“ (Valenta, 2004)

Při mentálním postižení bývají u dítěte ovlivněny poznávací procesy. Důležitý je vztah dítěte s postižením k ostatním vrstevníkům (ke spolužákům ve třídě či škole) a také to, jaký typ školy dítě navštěvuje. Zda jde o školu speciální, kde se setkává se stejně postiženými, či jde o běžnou základní školu, kde se setkává s intaktními dětmi. (Franiok, 2006)

Zařazení žáka do základní školy speciální provádí ředitel školy na základě doporučení od školského poradenského zařízení a souhlasu zákonného zástupce.

V základní škole speciální se vzdělávají především žáci se středně těžkým až těžkým mentálním postižením. Základní škola speciální je realizována dle Rámcového vzdělávacího programu pro ZŠ speciální (RVP ZŠS) (Brožová a kol., 2007).

U klientů se středně těžkým mentálním postižením je výrazně opožděn neuropsychický vývoj. Také je omezena schopnost soběstačnosti a zručnosti. Častá je nestálost nálady, impulzivita, zkratkovité jednání. V dospělosti jsou jedinci se středním stupněm mentální retardace schopni jednoduché konverzace a mohou vykonávat jednoduchou manuální práci.

Klienti s těžkým mentálním postižením mají výrazně omezený neuropsychický vývoj. Jedinci většinou trpí poruchami motoriky nebo jinými přidruženými vadami. Často se projevuje epilepsie a stereotypní automatické pohyby. Komunikace je převážně nonverbální, hlavně pomocí neartikulovaných výkřiků. Celkové poškození afektivní sféry a sebepoškozování.

U většiny postižených obou typů retardace lze diagnostikovat dětský autismus nebo jiné pervazivní vývojové poruchy. Často se vyskytují tělesná postižení a neurologická onemocnění, zejména epilepsie (Švarcová, 2006).

Bartoňová (2007) in Lechta (2010) uvádí hlavní znaky mentálního postižení:

- nízká úroveň rozumových schopností, omezená schopnost učení, a tím snížené adaptační podmínky;
- postižení je trvalé, i když je v závislosti na etiologii možné zlepšení.

Tabulka A: Klasifikace mentální retardace dle WHO

F 70	Lehká mentální retardace (IQ 65 – 50)
	U dospělých odpovídá mentálnímu věku 9 – 12 let. Stav vede k obtížím při školní výuce. Mnoho dospělých je ale schopno práce (hlavně manuální) a úspěšně udržují sociální vztahy a přispívají k životu společnosti.

F 71	Středně těžká mentální retardace (IQ 49 - 35)
	U dospělých odpovídá mentálnímu věku 6 – 9 let. Výsledkem je zřetelné vývojové opoždění, avšak mnozí se mohou vyvinout k určité hranici nezávislosti a soběstačnosti, dosáhnout přiměřené komunikace a školních dovedností. Dospělí potřebují různý stupeň podpory k práci a k činnostem ve společnosti.
F 72	Těžká mentální retardace (IQ 34 – 20)
	U dospělých odpovídá mentálnímu věku 3 až 6 let. Stav vyžaduje trvalou potřebu podpory. Značná pohybová neobratnost. Může dosáhnout určitých návyků v sebeobsluze.
F 73	Hluboká mentální retardace (IQ pod 20)
	Odpovídá u dospělých mentálnímu věku pod 3 roky. Stav způsobuje nesamostatnost a potřebu pomoci při pohybu, komunikaci a hygienické péči. Časté upoutání na lůžko. Neartikulované výkřiky.

Zdroj: Valenta, 2004

Kategorie mentální retardace se zjišťuje pomocí testu inteligence, kdy se zjišťuje IQ. Mentálně postižená osoba musí rovněž prokázat deficity v adaptivním chování (Algozzine, 2000).

Nové trendy ve využívání volného času jedinci s mentálním postižením (Švarcová, 2006)

- Ergoterapie – léčba prací.
- Canisterapie – terapie, která využívá psů.
- Felinoterapie – terapie využívající koček.
- Hipoterapie – využívá hybné fyziologické impulzy koně.
- Dramaterapie – léčba pomocí dramatických prvků.
- Muzikoterapie – terapie hudbou.

- Arteterapie - léčba výtvarným uměním.
- Snoezelen – multismyslová relaxační místnost.

1.5.4 Volný čas jako prevence

V raném školním věku již není užívání návykových látek moc vzácné, dokonce se dá pár dětí označit za závislé. V tomto věku by se měla rozvíjet prevence. Důležité je informovat děti o škodlivosti alkoholu a tabáku, protože to jsou v tomto věku ty nejčastější návykové látky. Také by dítě nemělo přijít ke styku s alkoholem a tabákem v rodinném prostředí. Rodiče musí rozvíjet dětské sebevědomí, to se pak nechá hůře zlákat k něčemu nevhodnému. Děti by také měly být vedeny ke zdravému životnímu stylu, proto by neměly stále vysedávat u počítače a televize.

Dosavadní menšiny přivádějí do kontaktu různé, značně odlišné tradice a vzorce chování, které se významně projevují právě ve volném čase. Tato situace vytváří pro volný čas permanentní rizika vzájemného nepochopení i střetů, pro rozvoj multikulturní spolupráce však přináší množství příležitostí a podnětů (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Skupiny dětí, u nichž je možné rizikové chování:

- děti bez zájmu;
- děti, které sice navštěvují některé organizované zájmové činnosti, většinou na přání rodičů, ale neztotožňují se s nimi (u těchto dětí je možný únik k drogám či jiným zástupným aktivitám) (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Prevence rizikového chování spočívá především v budování kvalitních sociálních vazeb na základě vzájemné empatie, tolerance a pěstování komunikačních dovedností.

Kvalitní trávení volného času slouží jako prevence rizikového chování dětí. Podle (Hájka, Hofbauera, Pávkové, 2008) se jedná zejména o tyto rizikové činnosti:

- patologické hráčství (gamblerství), virtuální drogy;
- záškoláctví, šikana, rasismus, vandalismus;
- kriminalita (dětské krádeže) a delikvence;

- užívání návykových látek;
- závislost na politickém a náboženském extremismu.

2. CÍL PRÁCE

Pro výzkumné šetření byly stanoveny tři cíle práce:

Cíl 1: Zjistit volnočasové aktivity žáků 1. stupně základní školy a ZŠ speciální v Českých Budějovicích.

Cíl 2: Zjistit nabídku volnočasových aktivit na 1. stupni ZŠ a na 1. stupni ZŠ speciální.

Cíl 3: Porovnat realizované volnočasové aktivity na 1. stupni ZŠ a na 1. stupni ZŠ speciální.

3. METODIKA

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala tím, jaké volnočasové aktivity preferují žáci na 1. stupni ZŠ a ZŠ speciální. Dále jsem zjišťovala, zda je na zkoumaných školách dostačující a vyhovující nabídka školních kroužků, kam se žáci mohou přihlásit. Posledním cílem mé práce bylo porovnat realizované volnočasové aktivity na 1. stupni ZŠ a na 1. stupni ZŠ speciální.

Pro výzkum jsem zvolila cílovou skupinu žáků 4. a 5. tříd základních škol a základních škol speciálních v Českých Budějovicích. V tomto věku děti začínají uvažovat logicky a začínají realizovat své aktivity. Také v tomto věku dochází ke kvalitnímu navozování nových společenských vztahů a dítě si vytváří vztah k autoritě. Velmi důležitá je hra, při níž děti spolupracují. Žáci ve speciální škole potřebují dohled a pomoc při začleňování do společnosti.

K získání požadovaných dat jsem využila metodu uzavřeného dotazníku vlastní konstrukce, tedy kvantitativní výzkum. Dále byla provedena analýza webových stránek a dalších materiálů zkoumaných škol. Získané výsledky jsem zpracovala do grafů a tabulek.

Respondenti odpovídali na tištěný dotazník. Dotazník obsahoval 8 položek. Zvolila jsem metodu uzavřeného dotazníku, pouze kde bylo potřeba, byl otevřený konec. Tuto formu jsem volila kvůli věku žáků. Respondent tedy vybíral z nabízených možností. Postupně jsem osobně navštívila jednotlivá zařízení, ale kvůli výuce jsem se nesešla vždy přímo se žáky. Po představení sebe, školy a záměru, s jakým přicházím, jsem žáky upozornila na důležitost údajů a na anonymitu dotazování. Návratnost dotazníků byla 97,7 %. Při návštěvě zařízení jsem měla možnost dozvědět se od zaměstnanců, jaké nabízejí školní kroužky. Měla jsem také možnost nahlédnout do družiny.

V základních školách speciálních je nižší počet respondentů, a to z důvodu, že některé děti mají tak závažné postižení, že u nich není možné zjistit jejich záliby.

Struktura dotazníku (viz příloha č. 1)

První dvě otázky jsou k získání identifikačních dat – pohlaví, věk.

Následující část dotazníku (otázky 3 - 7) je důležitá ke zmapování vztahu mládeže k volnému času a individuální vztah k trávení volného času. Zde zjišťuji, jaké navštěvují kroužky, oddíly či neziskové organizace.

Poslední otázkou zjišťuji, kolik času denně žáci mladšího školního věku tráví s rodiči.

Popis cílového souboru

Výzkum byl realizován v zařízeních: ZŠ Bezdrevská, ZŠ Nerudova, ZŠ Rudolfovská, ZŠ Dukelská, ZŠ pro sluchově postižené, centrum Arpida, centrum Světluška a MŠ, ZŠ a praktická škola Štítného.

Celkem bylo zodpovězeno **243 dotazníků**, z toho:

ZŠ Bezdrevská – 56 dotazníků.

MŠ a ZŠ Nerudova – 44 dotazníků.

ZŠ Rudolfovská – 39 dotazníků.

ZŠ Dukelská – 37 dotazníků.

MŠ, ZŠ, SŠ pro sluchově postižené – 16 dotazníků.

Centrum Světluška – 11 dotazníků.

Centrum Arpida – 19 dotazníků.

MŠ, ZŠ a praktická škola Štítného – 21 dotazníků.

4. VÝSLEDKY

4.1 Výsledky dotazového šetření u dětí

Tabulka č. 1: Identifikační data respondentů výzkumu

	ZŠ Bezdrevská		ZŠ Nerudova		ZŠ Rudolfovská		ZŠ Dukelská	
	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky
9 let	9	7	4	10	2	4	9	1
10 let	9	9	6	10	11	10	11	5
11 let	7	7	6	7	5	7	7	5
12 let	6		1				4	2
13 let	1						1	
celkem	32	24	17	27	18	21	24	13

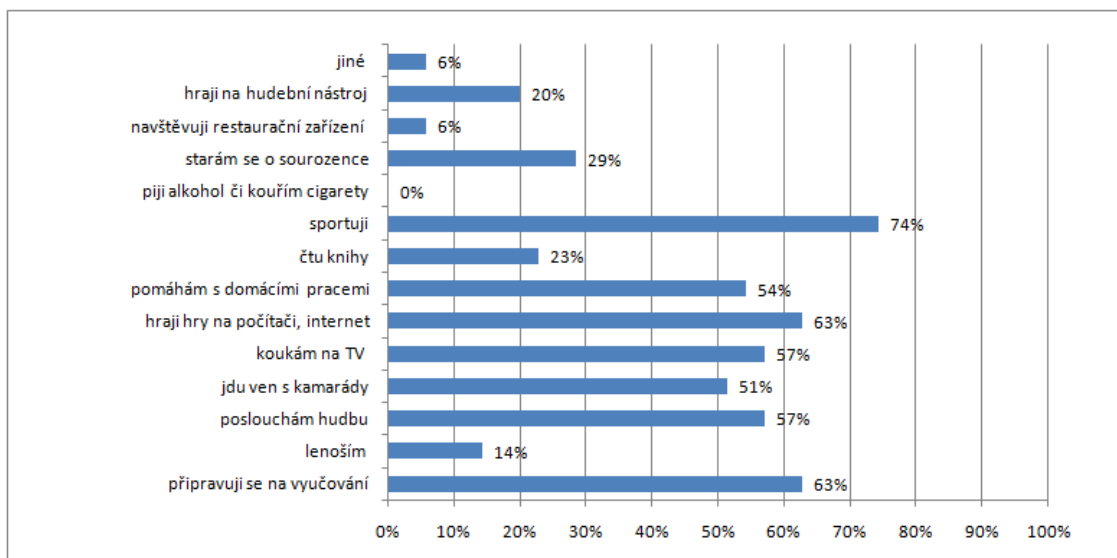
	ZŠ pro sluchově postižené		Světluška		ARPIDA		ZŠ Štítného	
	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky
9 let		1			1			
10 let	1	1	1		3	2	1	1
11 let	4	1	2		1	3	3	2
12 let	2	2		3	2	3	5	6
13 let		2	1	2	2	2	2	
14 let			1					
15 let			1					
16 let	1	1						
celkem	8	8	6	5	9	10	12	9

Zdroj: Vlastní výzkum

4.1.1 Výsledky výzkumu - základní školy speciální

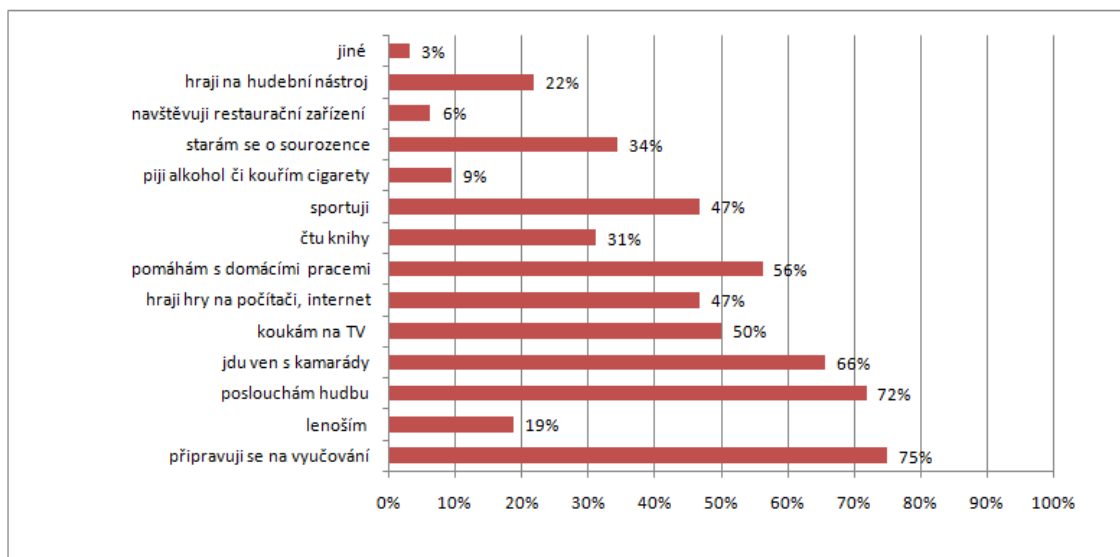
Otázka č. 1: Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?

Graf č. 1 – odpovědi chlapci

Zdroj: Vlastní výzkum

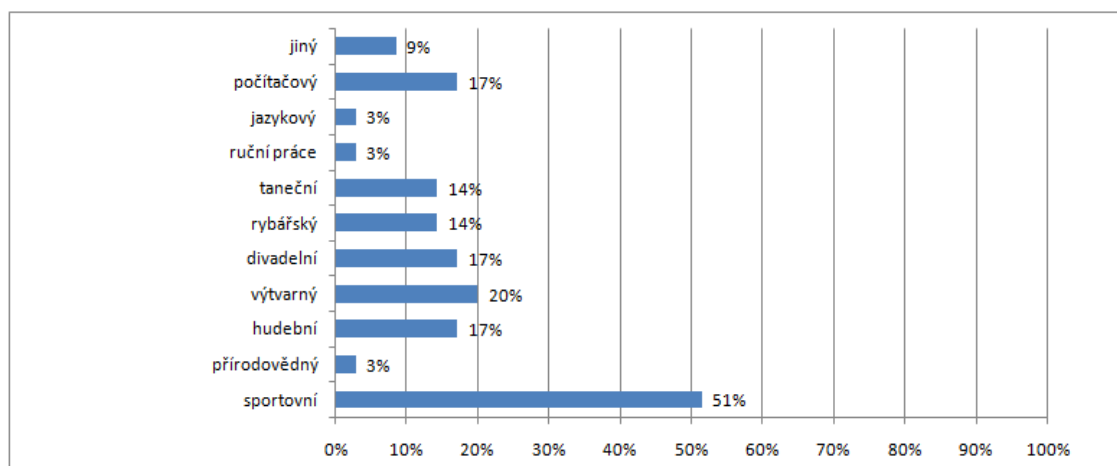
Graf č. 2 – odpovědi dívky

Zdroj: Vlastní výzkum

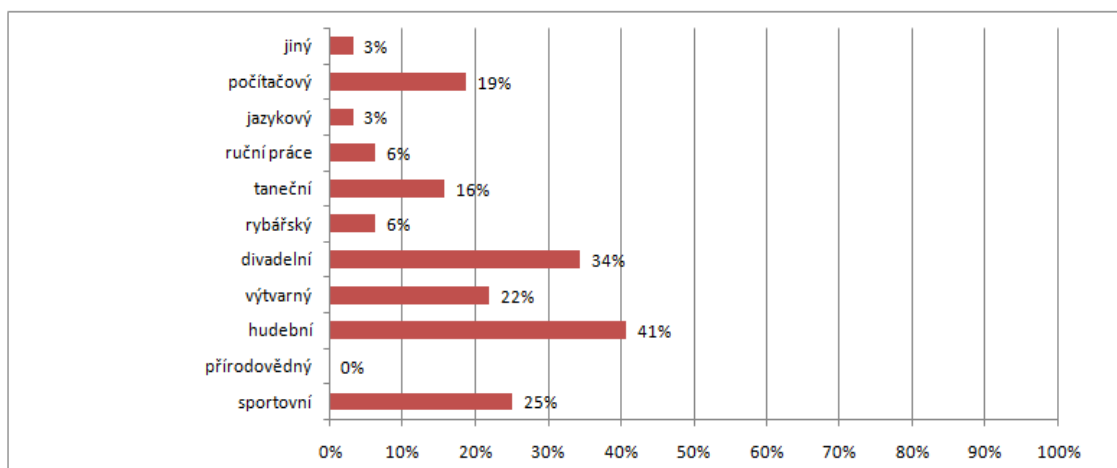
Otázka č. 2: Navštěvuješ nějaký kroužek či oddíl?

Graf č. 3: - odpovědi chlapci

Zdroj: Vlastní výzkum

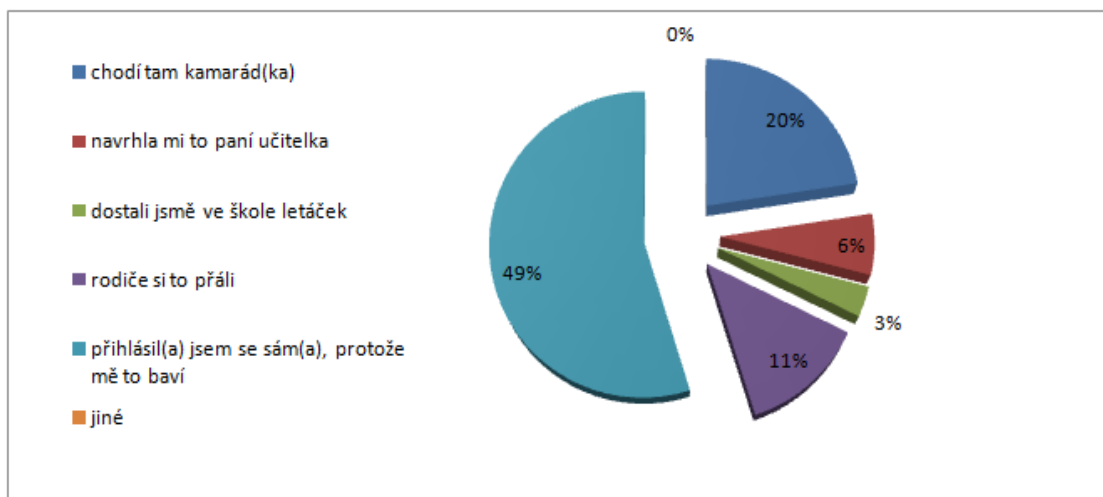
Graf č. 4: - odpovědi dívky

Zdroj: Vlastní výzkum

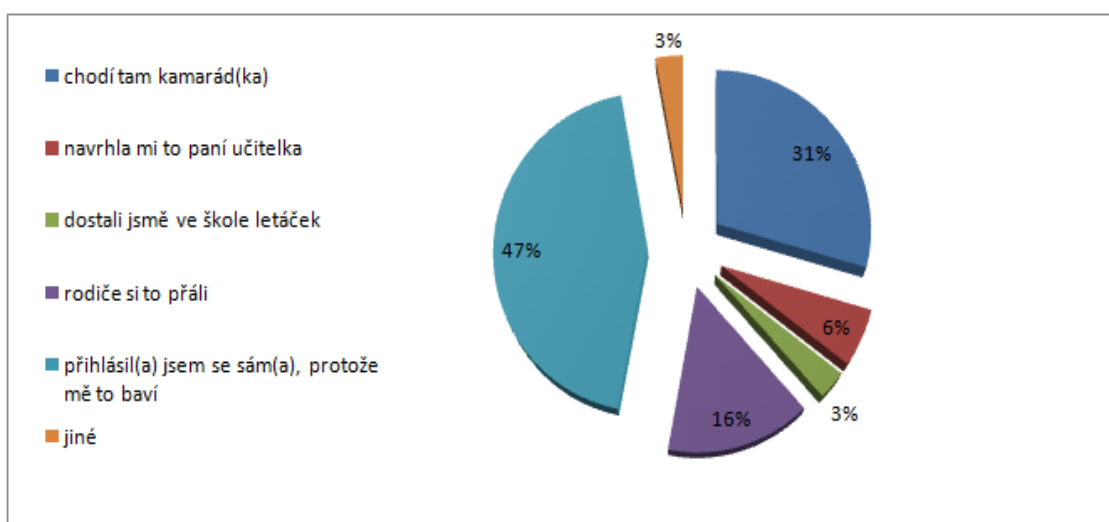
Otázka č. 3: Proč jsi se přihlásil(a) na tento kroužek?

Graf č. 5: - odpovědi chlapci

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 6: - odpovědi dívky

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 4: Chybí ti ve škole nějaký kroužek, který bys chtěl(a) navštěvovat?

V ZŠ pro sluchově postižené je s nabídkou spokojených 9 respondentů. Tancování by chtěli navštěvovat 2 tázaní, počítačový kroužek 4 a kroužek plavání 1 tázaný.

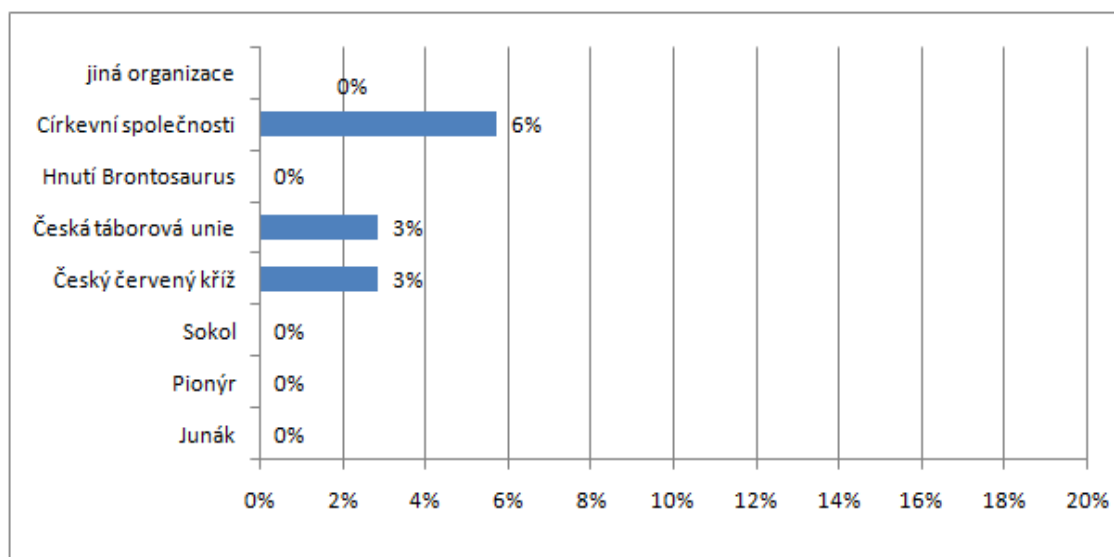
Centrum Světluška nenabízí žádné školní kroužky. Jedna tázaná by ale chtěla navštěvovat kosmetický kroužek.

V centru Arpida je všech 19 respondentů spokojených s nabídkou školních kroužků.

V MŠ, ZŠ a praktické škole Štítného je 15 tázaných spokojeno. Taneční kroužek by chtěli navštěvovat 2 respondenti, fotbalový kroužek 1, jazykový kroužek 1 (zejména anglický jazyk) a keramický kroužek by chtěl navštěvovat 1 respondent.

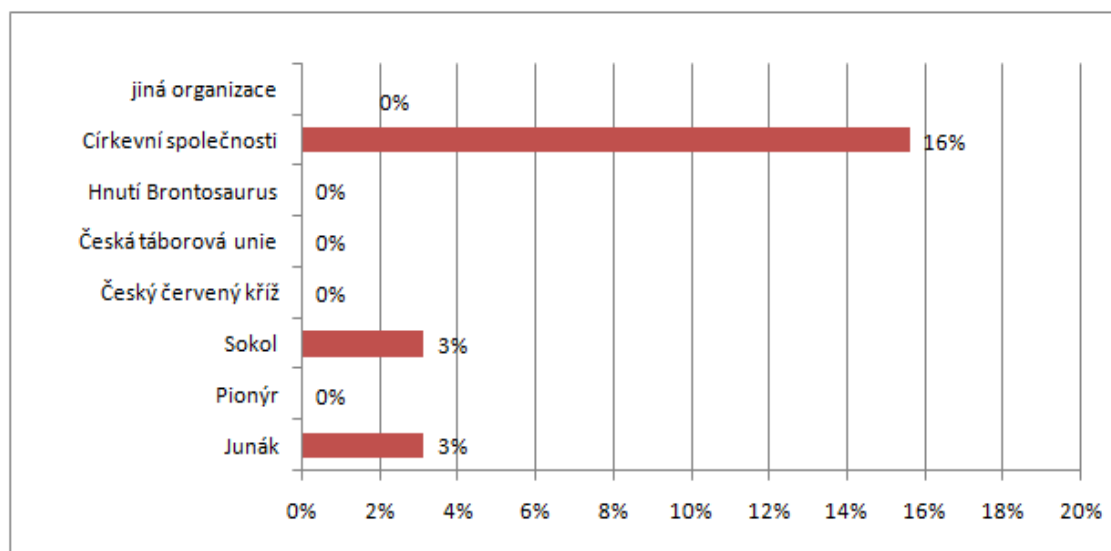
Otázka č. 5: Jsi členem či navštěvuješ nějakou neziskovou organizaci?

Graf č. 7: - odpovědi chlapci

Zdroj: Vlastní výzkum

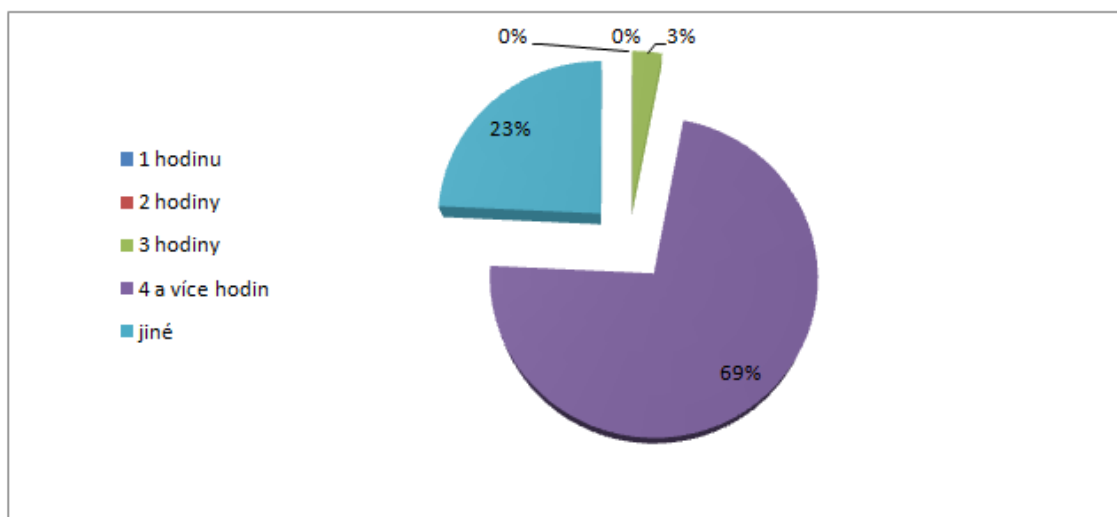
Graf č. 8: - odpovědi dívky

Zdroj: Vlastní výzkum

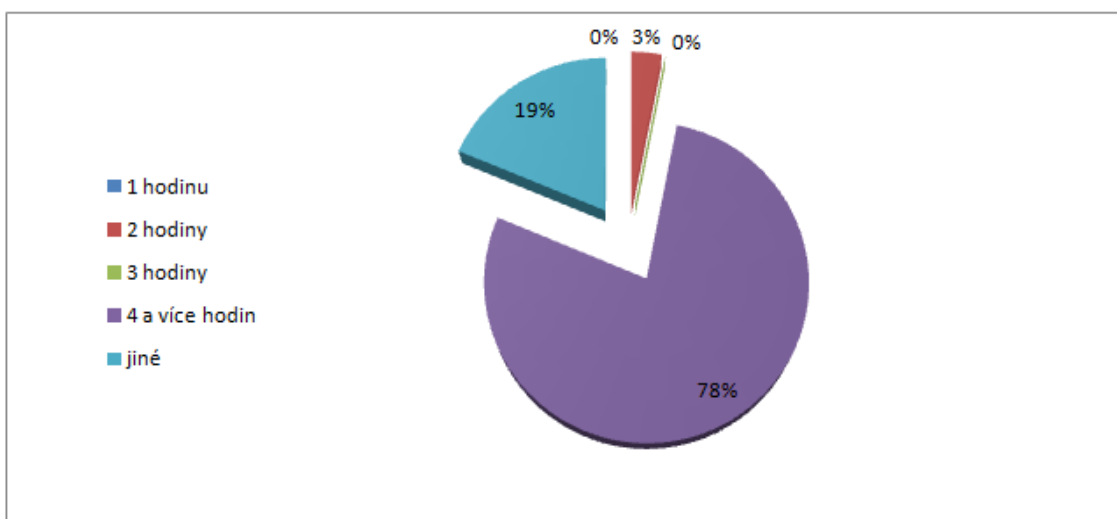
Otázka č. 6: Kolik času denně trávíš s rodiči?

Graf č. 9: - odpovědi chlapci

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 10: - odpovědi dívky

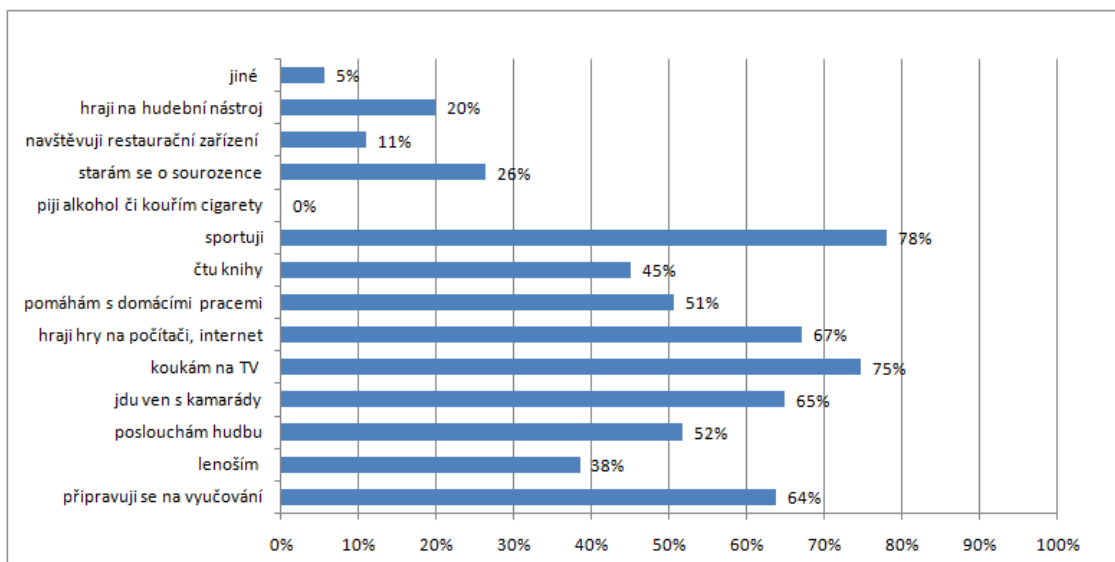

Zdroj: Vlastní výzkum

4.1.2 Výzkumný soubor - základní školy v Českých Budějovicích

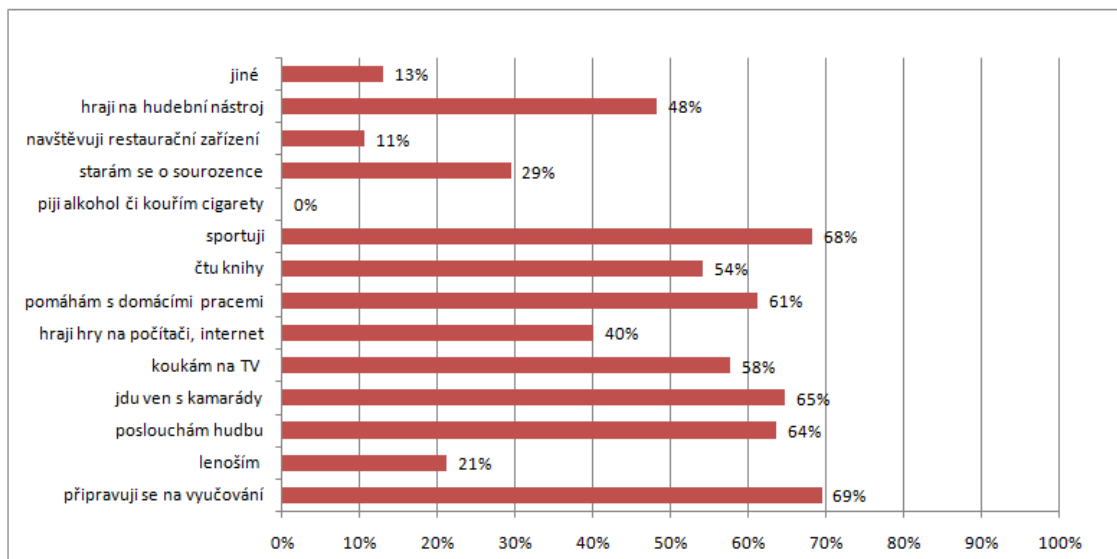
Otázka č. 1: Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?

Graf č. 11 – odpovědi chlapci

Zdroj: Vlastní výzkum

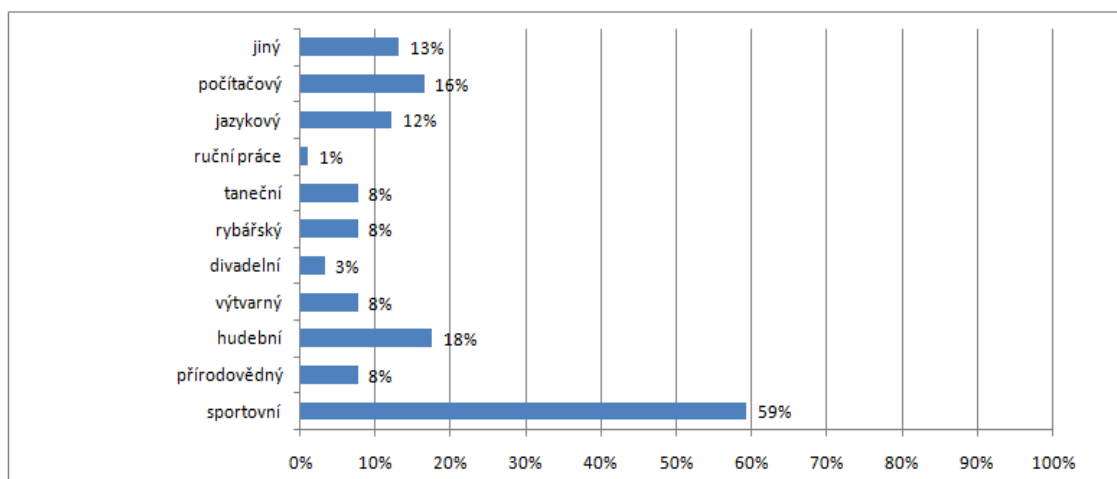
Graf č. 12 – odpovědi dívky

Zdroj: Vlastní výzkum

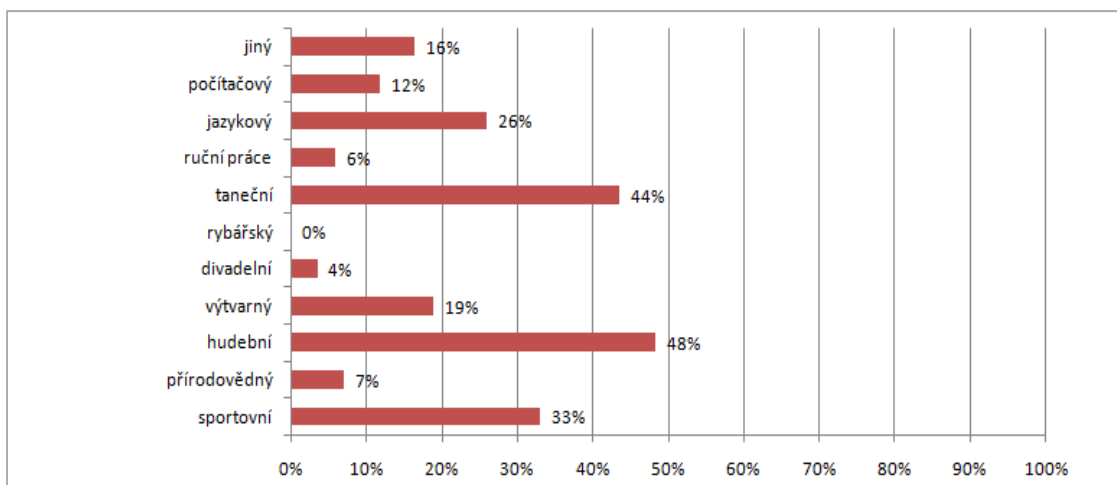
Otázka č. 2: Navštěvuješ nějaký kroužek či oddíl?

Graf č. 13 – odpovědi chlapci

Zdroj: Vlastní výzkum

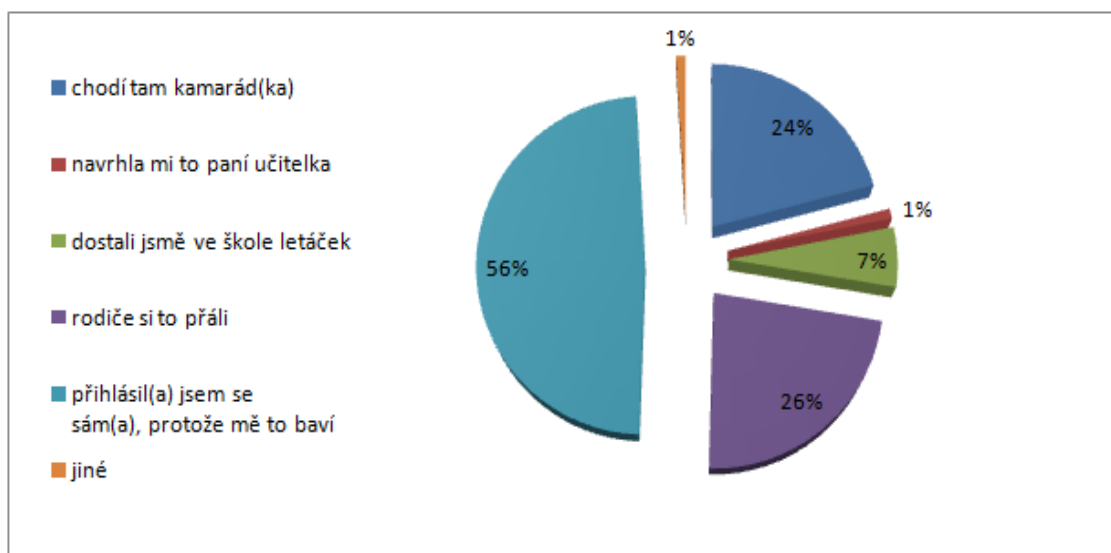
Graf č. 14 – odpovědi dívky

Zdroj: Vlastní výzkum

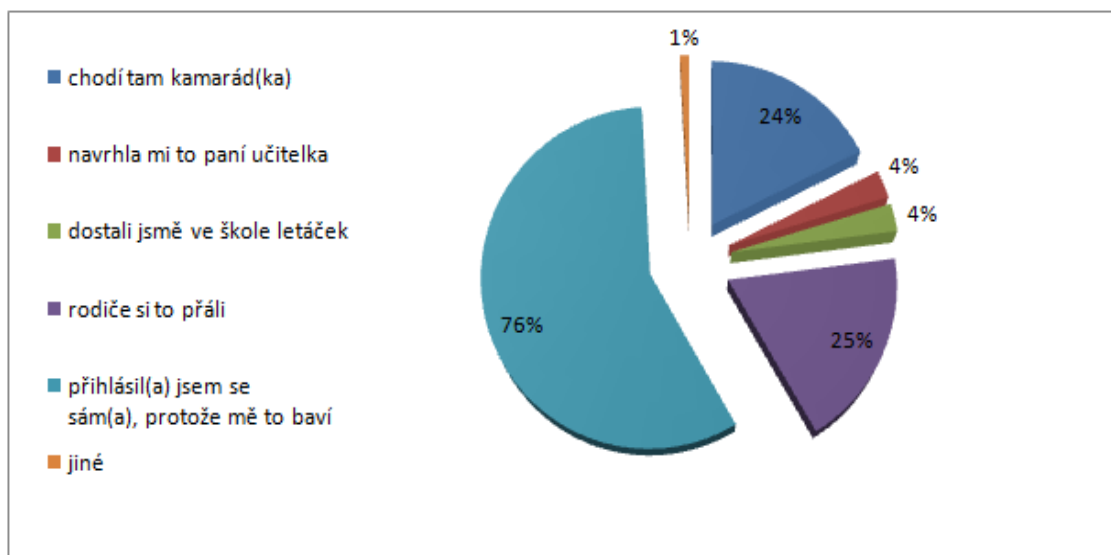
Otázka č. 3: Proč jsi se přihlásil(a) na tento kroužek?

Graf č. 15 – odpovědi chlapci

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 16 – odpovědi dívky

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 4: Chybí ti ve škole nějaký kroužek, který bys chtěl(a) navštěvovat?

Na ZŠ Dukelské je 34 respondentů spokojeno. Jeden žák by chtěl navštěvovat tělesný kroužek (zejména kalanetiku) a 2 žáci by ve škole uvítali počítačový kroužek.

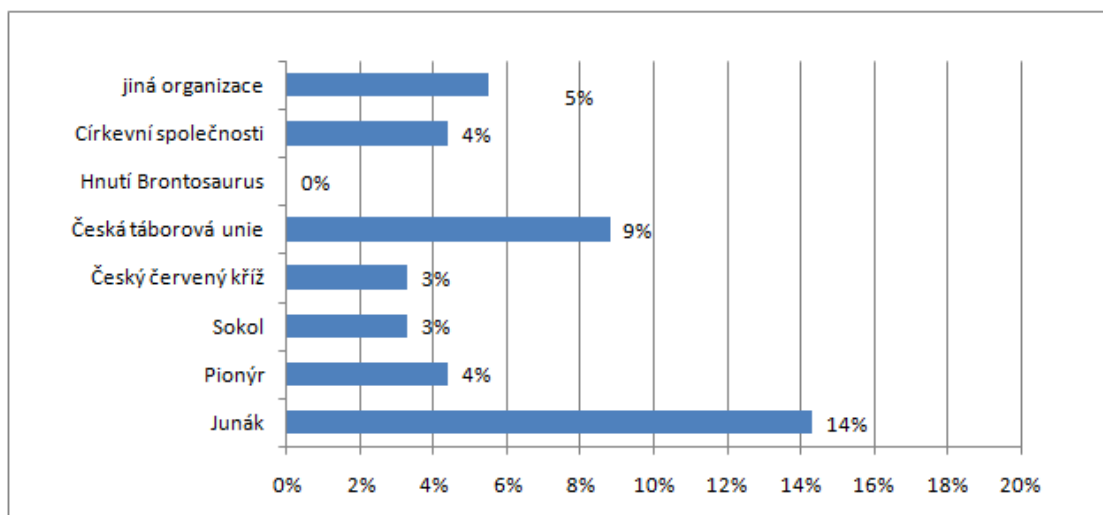
Na ZŠ Bezdrevské je spokojeno 46 tázaných. Jeden respondent by rád chodil na kroužek zdravotní výchovy, 1 na aerobik, 1 na volejbalový kroužek, 1 na kroužek plavání, 1 na break dance, 1 na modelářský kroužek, 2 na kroužek keramiky, 1 na dramatický kroužek a 1 na sebeobranu.

Respondentům na ZŠ Nerudova nejvíce chybí kroužek počítačů, a to 8 tázaným. Dále by 1 tázaný rád navštěvoval koňský kroužek, 3 atletiku, 1 basketbal, 1 kroužek náboženství, 1 plavání a 1 tázaný fotbalový kroužek.

Na ZŠ Rudolfovské je spokojeno 36 tázaných. Jeden tázaný by zavedl na škole gymnastiku, 1 kroužek španělštiny a 1 šachový kroužek.

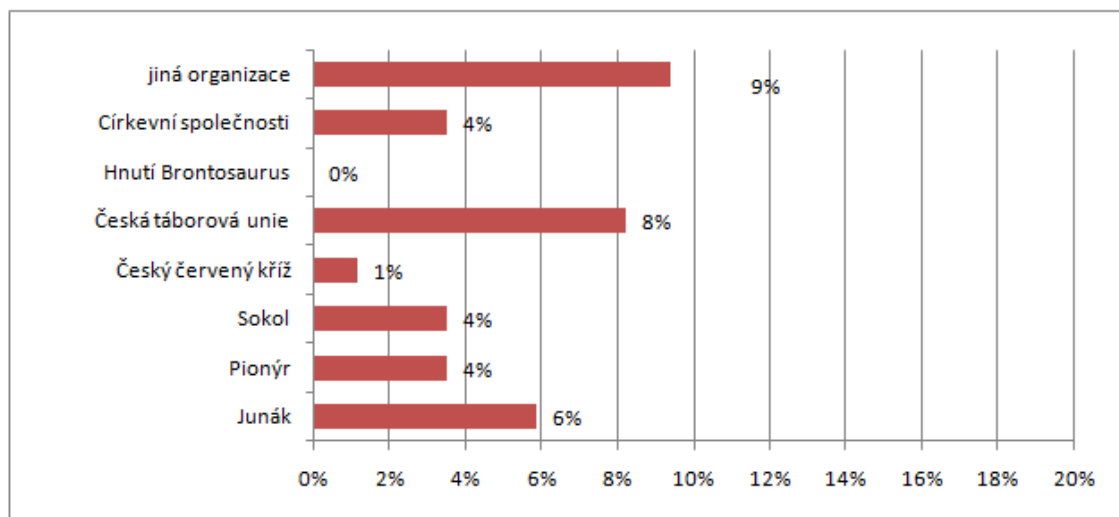
Otázka č. 5: Jsi členem či navštěvuješ nějakou neziskovou organizaci?

Graf č. 17 – odpovědi chlapi

Zdroj: Vlastní výzkum

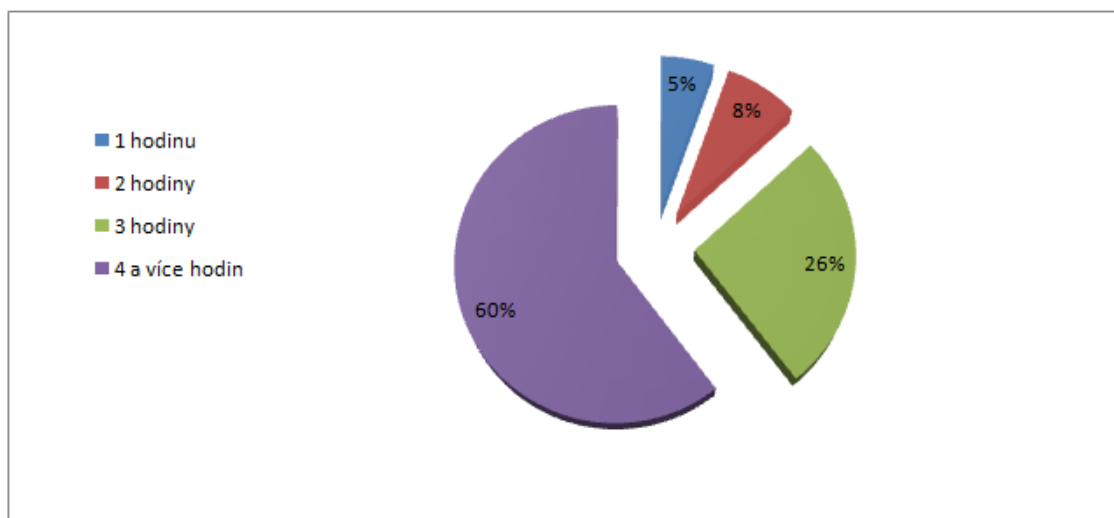
Graf č. 18 – odpovědi dívky

Zdroj: Vlastní výzkum

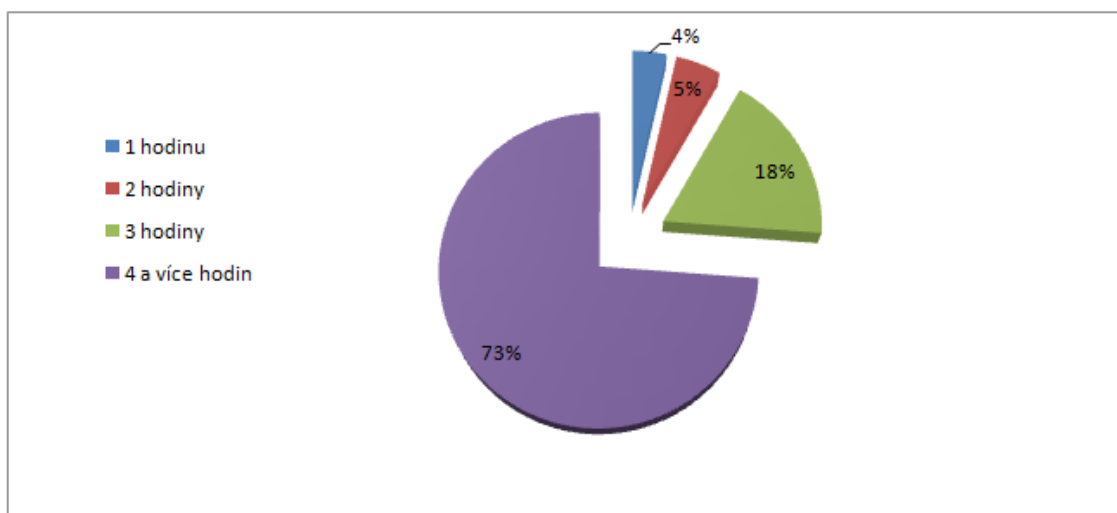
Otázka č. 6: Kolik času denně trávíš s rodiči?

Graf č. 19 – odpovědi chlapci

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 20 – odpovědi dívky

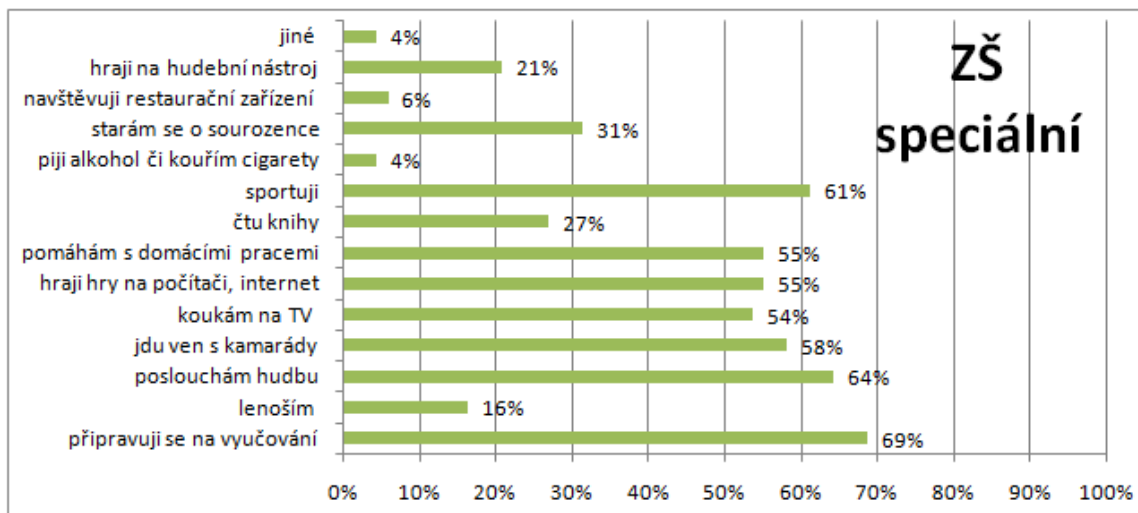

Zdroj: Vlastní výzkum

4.1.3 Srovnání konečných výsledků jednotlivých typů škol

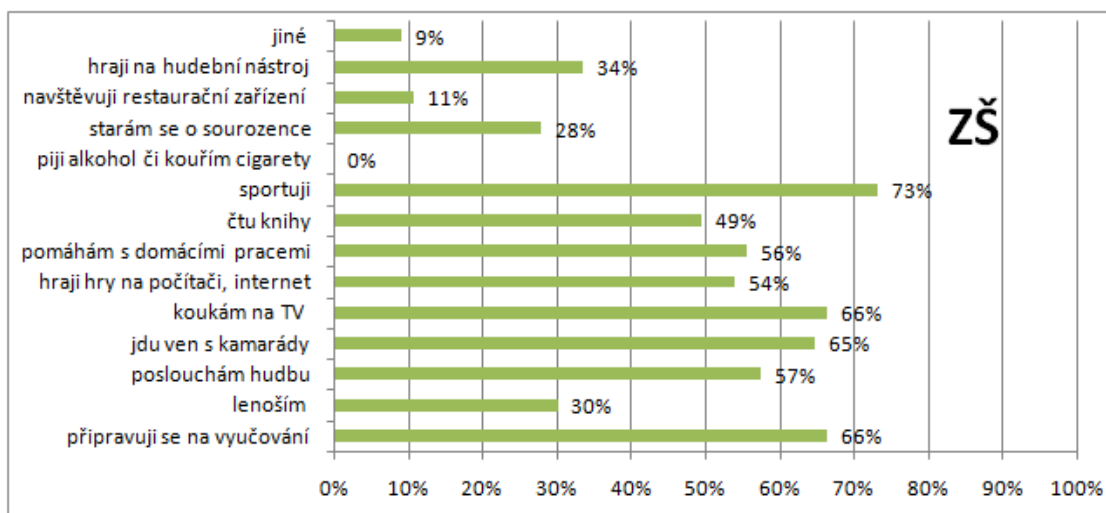
Otázka č. 1: Co nejraději děláš ve svém volném čase?

Graf č. 21

Zdroj: Vlastní výzkum

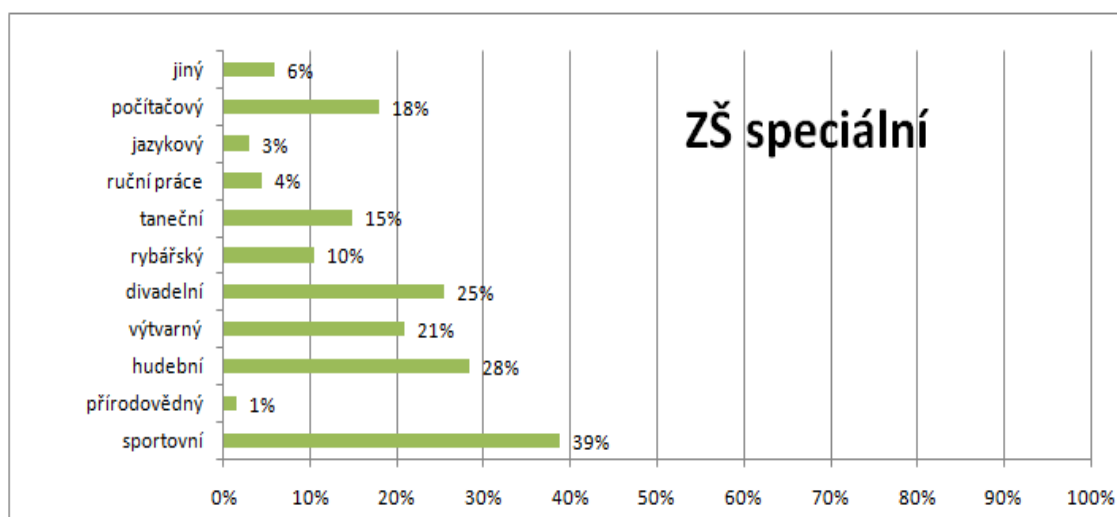
Graf č. 22

Zdroj: Vlastní výzkum

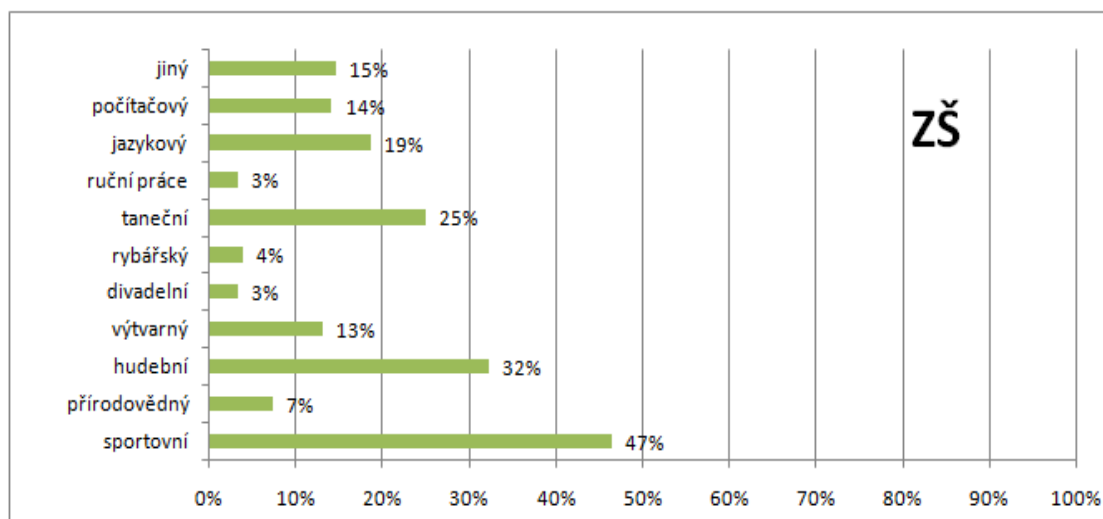
Otázka č. 2: Navštěvuješ nějaký kroužek či oddíl?

Graf č. 23

Zdroj: Vlastní výzkum

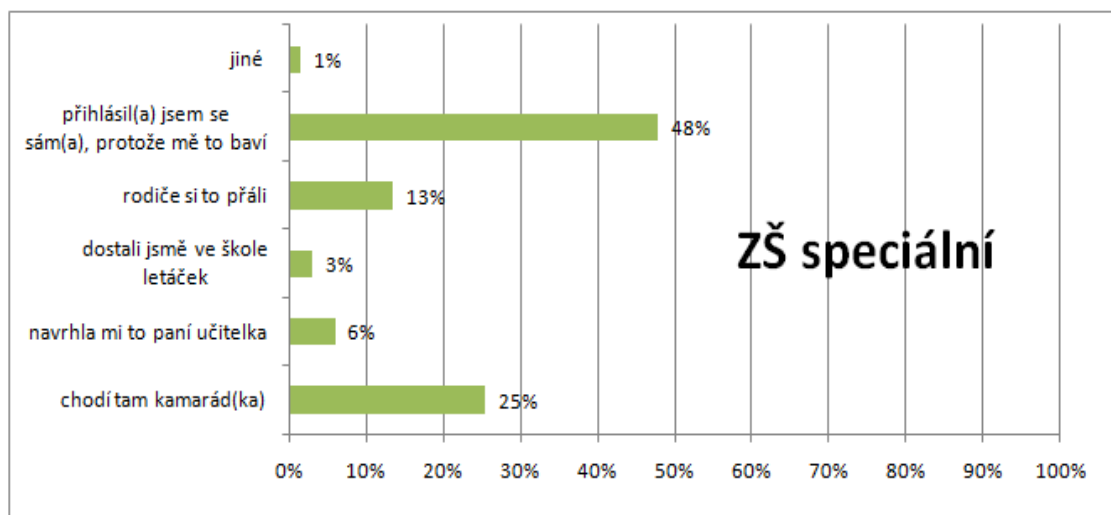
Graf č. 24

Zdroj: Vlastní výzkum

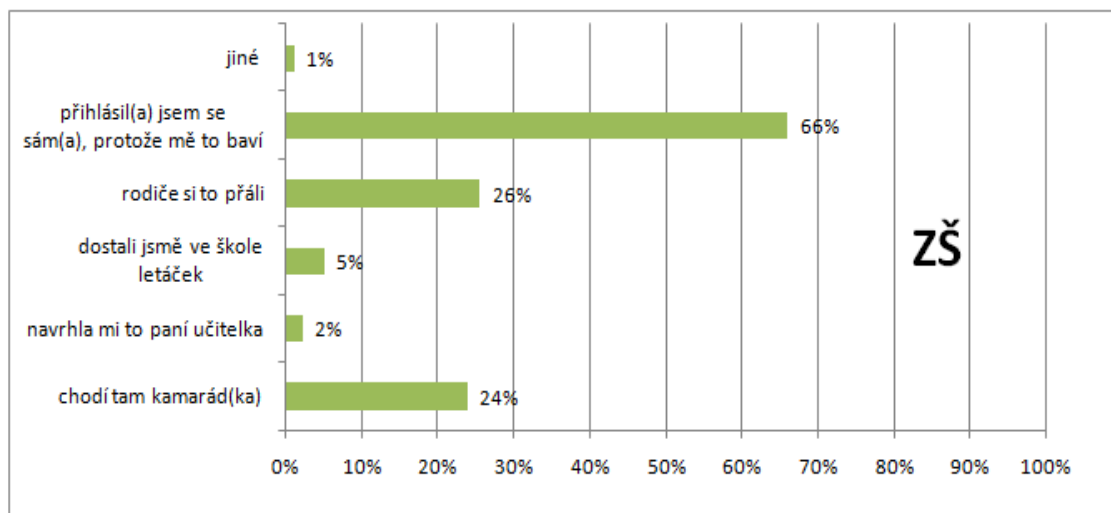
Otázka č. 3: Proč jsi se přihlásil(a) na tento kroužek?

Graf č. 25

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 26

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 4: Chybí ti ve škole nějaký kroužek, který bys chtěl(a) navštěvovat?

V tabulce č. 2 uvádím, kolik žáků by na škole uvítalo nějaký další školní kroužek.

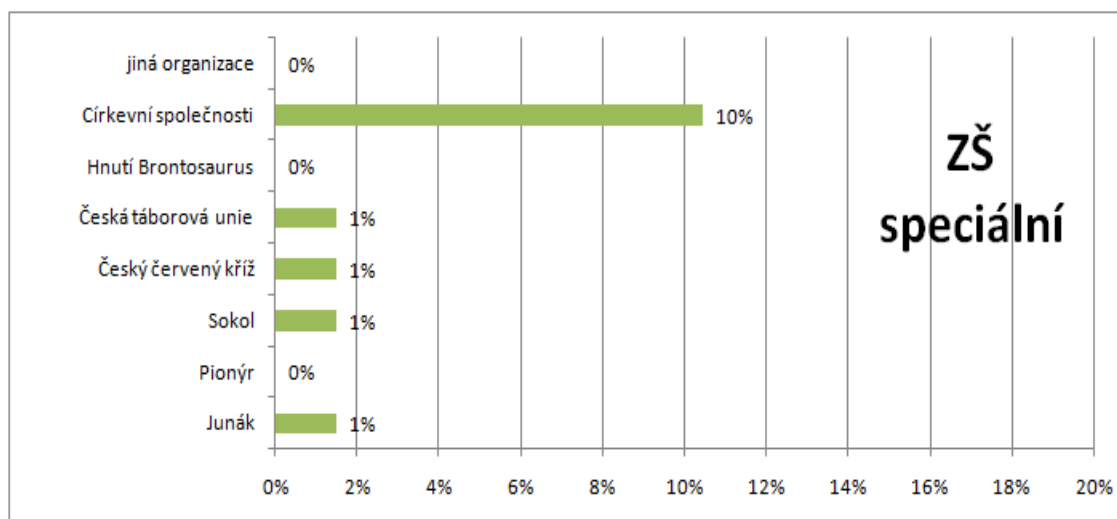
Tabulka č. 2

ZŠ Bezdravská	ZŠ Nerudova	ZŠ Rudolfová	ZŠ Dukelská	ZŠ pro sluch. post.	Centrum Světluška	Centrum Arpida	ZŠ speciální Štítného
10	16	3	3	7	1	0	5

Zdroj: Vlastní výzkum

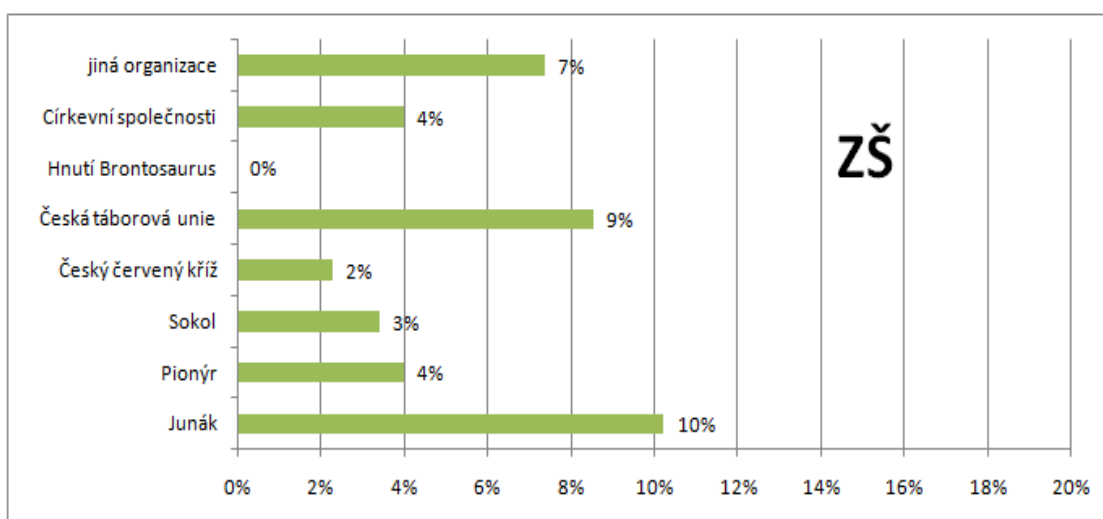
Otázka č. 5: Jsi členem či navštěvuješ nějakou neziskovou organizaci?

Graf č. 27

Zdroj: Vlastní výzkum

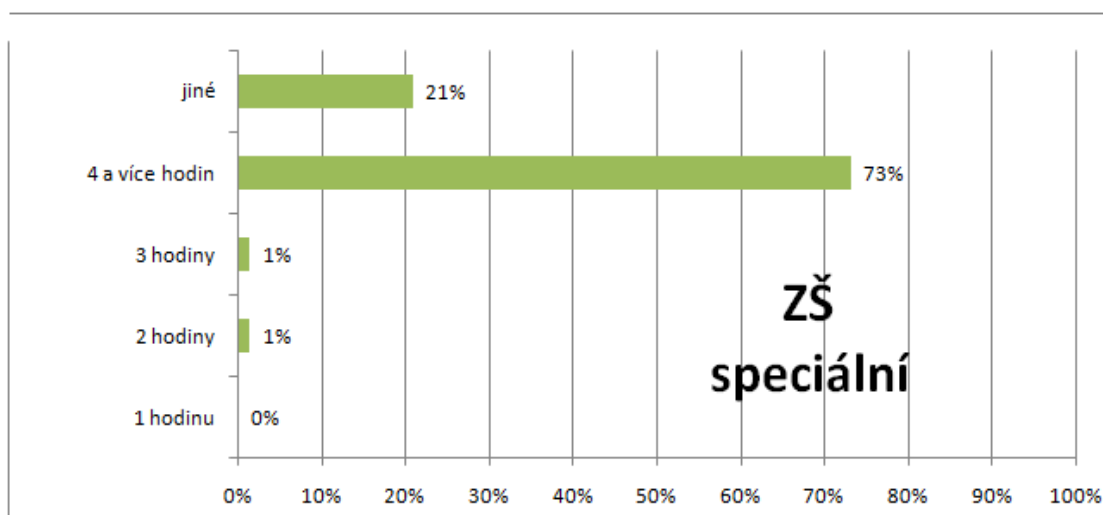
Graf č. 28

Zdroj: Vlastní výzkum

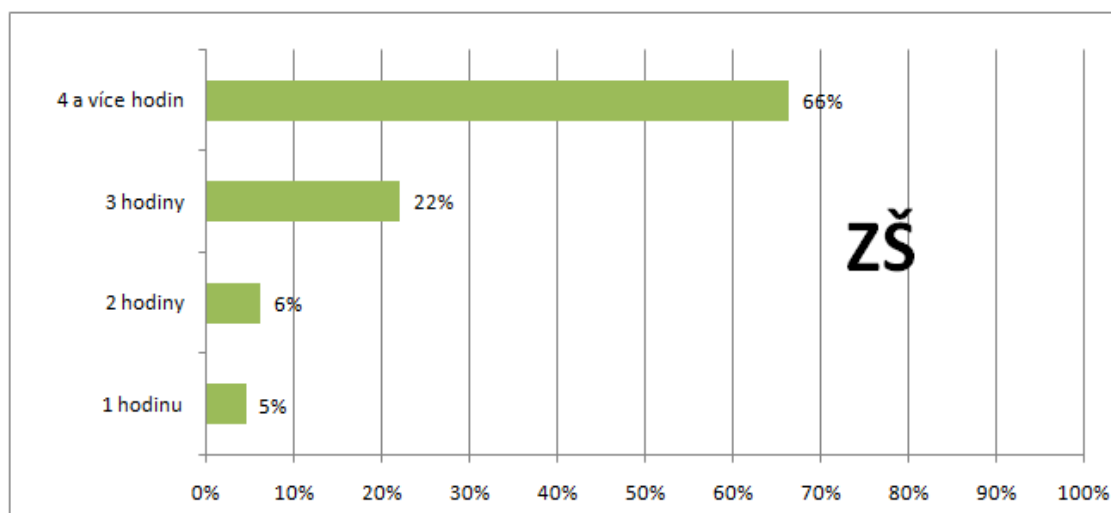
Otázka č. 6: Kolik času denně trávíš s rodiči?

Graf č. 29

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 30

Zdroj: Vlastní výzkum

4.2 Výsledky analýzy webových stránek

Nyní uvedu stručnou charakteristiku jednotlivých zařízení.

1) Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené, České Budějovice

Motto školy: „K lásce nestačí soucit“ (T.G.Masaryk)

V základní škole speciální jsou vzdělávání žáci se sluchovým + těžkým či hlubokým mentálním postižením, popř. s přidruženými vadami. Škola má desetiletou školní docházku.

Odpoledne se o náplň volného času stará tým vychovatelek. Zázemí internátu, který je také po rekonstrukci, tvoří školní kuchyně a jídelna, ošetřovna a prádelna. Internátní děti mají možnost jezdit do rekreačního zařízení školy, vzdáleného 18 km od Českých Budějovic. Toto zařízení neslouží jen k rekreaci, ale má pro žáky i velký výchovný význam. V menší skupině se učí žít rodinným způsobem, účastní se všech domácích prací i prací na zahradě.

Po návštěvě zařízení jsem se dozvěděla, že mimoškolní činnost zde probíhá ve školní družině, v dětském domově a internátu. Dále škola nabízí velké množství zájmových kroužků, které vedou jak pracovníci školy, tak externí pracovníci. Děti mohou navštěvovat kroužek sportovní, dramatický, keramický, rybářský, taneční a výtvarný. Dále mají také možnost docházet na pantomimu, což je speciální kroužek, který má napomoci při komunikaci. Další možností je kurz znakového jazyka. Škola také nabízí různé jednorázové akce, např. karneval, lyžařský výcvik či výlety.

Škola má zřízené odborné učebny:

- hudebně dramatická místnost s ozvučením, vibračním pódiem, zrcadlovou stěnou a zvukovou aparaturou
- ateliér výtvarné výchovy
- rehabilitačně sportovní místnost
- cvičná kuchyňka

- počítačová místnost
- herny

Respondenti jsou i vyššího věku, protože mají nízkou úroveň rozumových schopností, a tím jsou umístěni v nižším ročníku. Dotazník se žáky vyplňovala paní učitelka, která jim nejasnosti vysvětlovala pomocí znakového jazyka (www.sluchpostcb.cz).

2) Centrum pro osoby se zdravotním postižením Světluška

Kapacita školy je 18 žáků. Základní školu speciální navštěvují žáci se středně těžkým až těžkým stupněm mentálního postižení nebo kombinovaným postižením. Pro každého žáka je na začátku roku vypracován individuální vzdělávací plán. Během každodenního vyučování probíhá ranní rituál. Ve škole se neplatí školné a žák může využít denního či týdenního stacionáře. Součástí vzdělávání je řada terapií – canisterapie, hipoterapie, ornitoterapie, logopedie a hudba s prvky muzikoterapie. Žáci také pravidelně rehabilitují s fyzioterapeutem.

Klienti jezdí na výlety, zabývají se výrobou svíček, mýdel, šperků a keramiky. Světluška také pořádá různé jednorázové akce – Halloween, Den dětí, Vánoční večírek či Dny otevřených dveří. Škola také spolupracuje s o.s. Koníček a o.s. Rozárka. Světluška je certifikovaným pracovištěm Institutu bazální stimulace (www.svetluska.info).

3) ARPIDA, centrum pro rehabilitaci osob se zdravotním postižením

Základní škola speciální v centru Arpida je určena pro žáky s motorickým nebo kombinovaným postižením. Kapacita ZŠS je 40 žáků a má desetiletou školní docházku. ARPIDA nabízí Vojtovu metodu, rehabilitační pobyty, individuální a skupinový léčebný tělocvik, ergoterapii, vodoléčbu, animoterapii, elektroléčbu, magnetoterapii, akupunkturu a termoterapii. Dále žáci mohou navštěvovat sociálně – terapeutické dílny,

kde se učí starat o vnitřní a vnější prostory areálu, dále se učí zahradnickým pracím, přípravě pokrmů a mohou se účastnit různých akcí.

Škola nabízí řadu kroužků pro své žáky:

- dramatický
- muzikohrátky
- kreativní tvorba
- zpěváčci
- práce se dřevem
- sportovní
- počítačový
- taneční
- vaření
- jazykový (<http://arpida.cz>)

4) Mateřská škola, základní škola a praktická škola České Budějovice, Štítného 3

V této škole jsou zřízeny 2 třídy základní školy speciální, ve kterých je v současné době vzděláváno 25 žáků. Třídy jsou vybaveny vhodným zařízením, speciálními kompenzačními pomůckami, polohovacími židlemi a lavicemi. Žáci mají k dispozici učebnu hudební výchovy, tělocvičnu, počítačovou učebnu a cvičnou kuchyňku. Mohou se účastnit výletů, sportovních soutěží, tematických exkurzí, divadelních a filmových představení, turistických výletů či mohou navštěvovat keramickou dílnu.

Škola nabízí kroužky:

- sportovní
- hudební
- výtvarný
- počítačový (www.stitneho-cb.cz)

5) ZŠ a ZUŠ Bezdrevská 3, České Budějovice

Ve školním roce 2010/2011 navštěvuje první stupeň ZŠ 347 žáků. Počet tříd na prvním stupni je 15. Škola nabízí žákům jednorázové akce, např.: jarmark, výstavy, karneval, sportovní turnaje či lyžařské kurzy. Nyní škola připravuje dopravní a zdravotní kvíz či putování pohádkovým lesem.

Škola nabízí tyto kroužky:

- taneční
- sportovní
- výtvarný
- dovedné ruce
- počítačový
- jazykový (www.zsvltava.cz)

6) Základní škola a mateřská škola Nerudova 9, České Budějovice

Škola má celkem 28 tříd, 4 tělocvičny, sportovní areál, školní družina a školní pozemek. Dále škola pořádá lyžařský výcvikový kurz, olympiády, výlety, adopce na dálku či žáci mohou vydávat školní časopis.

Škola má pestrou nabídku zájmových kroužků:

- jazykový
- drátování
- výtvarný
- keramický
- pletení z papíru
- dramatický
- hudební
- sportovní
- počítačový

- kroužek vaření
- kroužek administrativy (www.zsnerudova.cz)

7) Církevní základní škola, Rudolfovská 23, České Budějovice

Škola je součástí Biskupského gymnázia J. N. Neumanna. Kapacita školy je 500 žáků a je zaměřena především na výuku jazyků a výpočetní techniky. Škola má kromě běžných učeben ještě 2 učebny výpočetní techniky, laboratoř fyziky a chemie, učebnu s dotykovou tabulí, jazykovou učebnu, tělocvičnu, školní hřiště, „Zahradu ekologické výchovy“, dílny, knihovnu a školní kapli. Školní družina se skládá ze dvou učeben. Škola pořádá jedinečné akce, např. svěcení kaple, přírodopisné projekty, olympiády, bruslení, atd.

Tato škola také integruje tělesně handicapované žáky. Ve 4. a 5. třídě se ale žádný integrovaný žák nenalézá.

Nabízené kroužky:

- výtvarný
- jazykový
- počítačový
- sportovní
- hudební (www.bigy-cb.cz)

8) ZŠ Dukelská 11, České Budějovice

K 30. 9. 2006 měla škola 655 žáků. Škola není bezbariérová. Přiléhá k ní školní dvůr, kde je hřiště pro vybíjenou, stolní tenis a doskočiště. Také je zde nově zřízeno Informační centrum. Školní družina zřizuje 6 oddělení, kdy v jednom oddělení je až 30 žáků.

Škola nabízí tyto kroužky:

- výtvarný

- pracovní
- dramatický
- hudební
- sportovní (www.zsdukelska.cz)

4.3 Porovnání realizovaných volnočasových aktivit na školách

Tabulka č. 3: Porovnání kroužků na jednotlivých školách

	ZŠ Bezdvorská	ZŠ Nerudova	ZŠ Rudolfovská	ZŠ Dukelská	ZŠ pro sluch. post.	Centrum Světluška	Centrum Arpida	ZŠ speciální Štítného
SPORTOVNÍ	x	x	x	x	x		x	x
DRAMATICKÝ		x		x	x		x	
KERAMICKÝ		x			x			
RYBÁŘSKÝ					x			
TANEČNÍ	x				x		x	
VÝTVARNÝ	x	x	x	x	x		x	x
HUDEBNÍ		x	x	x			x	x
PRÁCE SE DŘEVEM							x	
PANTOMIMA					x			
POČÍTAČOVÝ	x	x	x				x	x
VAŘENÍ		x					x	
JAZYKOVÝ	x	x	x				x	
DRÁTOVÁNÍ		x						
PLETENÍ Z PAPÍRU		x						
ADMINISTRATIVA		x						
PRACOVNÍ	x			x				
celkem kroužků	6	11	5	5	7	0	9	4

Zdroj: Vlastní výzkum

5. DISKUSE

Mým prvním cílem bylo zjistit, jak žáci 4. a 5. tříd na základní škole a na základní škole speciální tráví svůj volný čas. Druhým cílem bylo zjistit nabídku volnočasových aktivit na tázaných školách. Třetím cílem bylo porovnat realizované volnočasové aktivity na daných školách. Jak je patrné z tabulky č. 1, výzkumu se zúčastnilo celkem 117 dívek a 126 chlapců. Dotazníky vyplnily děti a mládež ve věku 9 – 16 let.

Současná školská zařízení podle Franioka (2006) nesmějí dítě s postižením vidět jako něco nepřírozeného. Schopnosti a dovednosti dítěte s postižením mohou být aktuálně omezené, avšak nečinnost by limitovala další rozvoj jeho schopností. Toto tvrzení je velmi důležité, protože nejvíce volnočasových aktivit pro děti se zdravotním postižením pořádají právě školská zařízení.

Při přípravě výzkumu jsem předpokládala, že žáci na základní škole speciální ve svém volném čase nejvíce hrají hry na počítači, koukají na TV a připravují se na vyučování. Z výsledků vyplývá, že žáci ze základní školy speciální se ve svém volném čase nejvíce věnují přípravě na vyučování (tj. 69 %), dále poslouchají hudbu (tj. 64 %) a sportují (tj. 61 %) - (graf č. 21). Dále jsem předpokládala, že žáci na běžné základní škole nejvíce sportují, chodí ven s kamarády a hrají hry na počítači. Z výsledků vyplývá, že žáci na tomto typu školy ve svém volném čase nejvíce sportují (tj. 73 %), připravují se na vyučování (66 %) a koukají na TV (tj. 66 %) - (graf č. 22). To se odráží i ve výběru školních kroužků. Na ZŠ speciální největší procento zaujímá kroužek sportovní (tj. 39 %) a dále kroužek hudební (tj. 28 %). Na ZŠ největší procento zaujímá také kroužek sportovní (tj. 47 %) a hudební kroužek (tj. 32 %) - (graf č. 24). Podle Vocilky (1996), který prováděl dotazníkové šetření ve střediscích výchovné péče, mají klienti největší zájem o sportovní činnosti, což se potvrzuje i v mé práci. Sportovní využití, jako nejčastější možnost rozvoje mladých lidí, zdůrazňuje i Hofbauer (2010), který ale také nepopírá nárůst sociálně deviantních jevů v současné době.

Lepič (2008) ve své bakalářské práci uvádí, že děti ze škol speciálních i praktických ve městech Písek, Strakonice, Milevsko, mají největší zájem o kroužek taneční, hudební a sportovní. Výzkum realizovaný v Českých Budějovicích tuto skutečnost prokázal.

Pávková (2008) definuje volný čas takto: „*Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.*“ Při mém výzkumu se tato definice potvrdila, protože nejvíce respondentů odpovědělo, že na vybraný kroužek se přihlásili proto, že sami o něj mají zájem. Menší procento respondentů odpovědělo, že si to přáli rodiče (graf č. 25, 26).

V otázce č. 4 se zajímala absencí kroužků, které by chtěli respondenti na škole navštěvovat. Většina tázaných odpověděla, že jim na škole žádný kroužek nechybí. Podle výsledků (tabulka č. 2) nejvíce kroužků podle tázaných chybí na ZŠ Nerudova, kde by 16 respondentů rádo navštěvovalo více kroužků. Nejméně kroužků chybí tázaným v centru ARPIDA. Centrum Světluška nenabízí žádné školní kroužky.

K volnočasovým aktivitám se vztahují kromě školních kroužků také neziskové organizace, kam děti mohou docházet. Neziskovými organizacemi se zabývám v otázce č. 5. Předpokládala jsem, že žáci ze ZŠ speciální budou tyto organizace navštěvovat méně než žáci ze ZŠ. Můj předpoklad se potvrdil. Pouze žáci ze ZŠ speciální Štítného navštěvují tyto organizace a nejvíce církevní společnosti (tj. 10 %). Naopak žáci ze ZŠ nejvíce navštěvují Junáka (tj. 10 %), Českou táborovou unii (tj. 9 %) či jiná zařízení (tj. 7 %), kam žáci zařazovali např. Move 21 či mažoretky. Hofbauer (2010) uvádí, že v letech 1997 – 2002 vzrostl počet středisek volného času pro děti a mládež, zatímco celkový počet členů sdružení (Pionýr, Junák, apod.) klesl.

Poslední dotazníkovou otázkou jsem zjišťovala, kolik času denně tráví tázaní se svými rodiči. Touto otázkou jsem sledovala to, jestli rodiče ví, kde a s kým jejich děti tráví volný čas. Předpokládala jsem, že žáci mladšího školního věku budou trávit s rodiči více jak 4 hodiny denně, což se mi potvrdilo. Respondenti ze ZŠ pro sluchově

postižené mají většinou nařízenou ústavní výchovu a respondenti z centra Světluška zůstávají přes týden ve stacionáři.

Mým druhým zvoleným cílem bylo zjistit nabídku volnočasových aktivit na 1. stupni ZŠ a na 1. stupni ZŠ speciální. Tento cíl jsem zkoumala v 4 základních školách a 4 základních školách speciálních v Českých Budějovicích. U většiny škol byla provedena analýza webových stránek a v centru Arpida a ZŠ pro sluchově postižené jsem byla provedena a byla mi poskytnuta konzultace ohledně těchto aktivit. Při analýze ZŠ speciálních jsem došla k výsledku, že nejvíce školních kroužků nabízí centrum Arpida (9 kroužků) a nejméně centrum Světluška (nenabízí žádný kroužek), kde se zaměstnanci věnují především terapii. Při analýze ZŠ jsem zjistila, že nejvíce kroužků nabízí ZŠ Nerudova (11 kroužků), ale je zajímavé, že zde nejvíce tázaných (tj. 36,3%) touží ještě po dalších školních kroužcích. Po počítačovém kroužku touží 8 dotázaných ze ZŠ Nerudova, který ale škola na svých webových stránkách nabízí.

Posledním cílem bylo porovnat realizované aktivity na 1. stupni ZŠ a na 1. stupni ZŠ speciální. Jak je patrné z tabulky č. 3, všechny školy, vyjma centra Světluška, nabízí svým žákům kroužek sportovní a výtvarný. ZŠ pro sluchově postižené nabízí jako jediná svým žákům rybářský kroužek a kroužek pantomimy, který je specifický pro typ postižení. Centrum ARPIDA nabízí jako jediné kroužek práce se dřevem. ZŠ Nerudova nabízí jedinečné kroužky, jako je např. drátování, pletení z papíru či kroužek administrativy.

Souhlasím s tvrzením Valenty a Müllera (2004), kteří ve své knize uvádí, že lidé s postižením mají právo na vykonávání všemožných zájmových a rekreačních aktivit, které mohou realizovat ve stejném prostředí a stejným způsobem jako ostatní občané. Hlavní je jim poskytnout společenskou podporu.

Krejčířová in Renotierová (2003), vystihuje důležitost kontaktu intaktních jedinců s jedinci s postižením při mimoškolních aktivitách (např. při hrách, sportech či různých druzích zájmových aktivit. I pro nepostižené děti může být přínosem, mají – li možnost kontaktu se svými vrstevníky s různými druhy postižení.

6. ZÁVĚR

Volný čas hraje v dnešní době velmi důležitou roli jak pro intaktní jedince, tak pro jedince s mentální retardací. Právě školní a mimoškolní volnočasové aktivity nabízejí přínos pro obě strany. Také by se dalo říci, že kvalitní trávení volného času zabraňuje sociálně patologickým projevům.

V mé bakalářské práci jsem se zabývala především pojmem volný čas. Jak chápeme volný čas, pohledy na volný čas, organizace pro volný čas, činnosti ve volném čase a také jsem se zabývala účastníky volnočasových aktivit. Dále do teoretické části jsem zařadila nestátní neziskové organizace působící v Českých Budějovicích. Snažila jsem se objasnit, jak u dítěte vzniká vztah k volnočasovým aktivitám a jak a kde může tyto aktivity realizovat. Důležitá v tomto věku (9 – 16 let) je rodina, která dítěti poskytuje rodinné zázemí a pomáhá mu vybrat vhodné aktivity.

Z výsledků mého výzkumu vyplývá, že žáci na základní škole speciální využívají stejně hojně nabídky školních kroužků jako žáci na běžné základní škole. Dále z mého výzkumu vyplývá, že nestátní neziskové organizace žáci základních škol navštěvují velmi málo. Může to být špatnou informovaností rodičů nebo nezájmem organizací o integraci žáků s mentálním postižením.

Myslím si, že na obou typech škol by měla být v učivu i na třídních schůzkách zahrnuta zmínka o volném čase a pestré nabídka volnočasových aktivit, které pořádá jak škola, tak Dům dětí a mládeže, neziskové organizace, Základní umělecké školy a další. Tímto se může předejít projevům rizikového chování v pubertě.

Dále mohou být výsledky použity pro školy, ve kterých výzkum probíhal. Zejména bych doporučila využít výsledků z otázky č. 4, kde žáci odpovídali, jaký kroužek jim ve škole chybí.

Závěrem lze konstatovat, že všechny zvolené výzkumné cíle byly splněny.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

1. ALGOZZINE, Bob. *Critical issues in special education*. 3. vyd. New York: Houghton Mifflin Company, 2000. 482 s. ISBN 0-395-96127-0.
2. BARTOŇOVÁ, Miroslava; BAZALOVÁ, Barbora; PIPEKOVÁ, Jarmila. *Psychopedie: texty k distančnímu vzdělání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. 100 s. ISBN 978-80-7315-161-4.
3. FRANIOK, Petr. *Speciální pedagogika: Vybrané problémy*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2006. 63 s. ISBN 80-7368-161-7.
4. HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav; PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 240 s. ISBN 978-7367-473-1.
5. HOFBAUER, Břetislav. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2010. 164 s. ISBN 978-80-7394-240-3.
6. HRICA, Pavel. *Priručka pro skautských vodcov*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský skauting, 2004. 422 s. ISBN 80-89136-08-7.
7. LECHTA, Viktor. *Základy inkluzivní pedagogiky: Dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 440 s. ISBN 978-80-7367-679-7.
8. NEUMAN, Jan. *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 325 s. ISBN 80-7178-218-1.
9. NEWMAN, Sarah. *Hry a činnosti pro vývoj dítěte s postižením*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 168 s. ISBN 80-7178-872-4.

10. PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-423-6.
11. PÁVKOVÁ, Jiřina. *Průvodce studiem oboru pedagogika volného času*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2003. 29 s. ISBN 80-7083-757-8.
12. PIPEKOVÁ, Jarmila (ed). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Paido, 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.
13. PRŮCHA, Jan. *Vzdělávání a školství ve světě: základy mezinárodní komparace vzdělávacích systémů*. 2. vyd. Praha: Portál, 1999. 319 s. ISBN 80-7178-290-4.
14. RENOTIEROVÁ, Marie; LUDÍKOVÁ, Libuše. *Speciální pedagogika*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 313 s. ISBN 80-244-1073-7.
15. SMÉKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 3. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2009. 524 s. ISBN 978-80-87029-62-6.
16. SPOUSTA, Vladimír. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 183 s. ISBN 80-210-1007-X.
17. SPOUSTA, Vladimír. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 37 s. ISBN 80-210-1274-9.
18. ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. 200 s. ISBN 80-7367-060-7.
19. TOŠNER, Jiří; SOZANSKÁ, Olga. *Dobrovolnictví a metodika práce s nimi v organizacích*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. 149 s. ISBN 80-7367-178-6.
20. VALENTA, Milan; MÜLLER, Oldřich. *Psychopedie: teoretické základy a metodika*. 2. vyd. Praha: PARTA, 2004. 443 s. ISBN 80-7320-063-5.

21. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
22. VÍTKOVÁ, Marie. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální*. 2. vyd. Brno: Paido, 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9.
23. VOCILKA, Miroslav. *Náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež*. 2. vyd. Praha: Tech-Market, 1996. 108 s. ISBN 80-902134-5-6.
24. VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I.: Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 94 s. ISBN 80-210-3532-3.

Internetové zdroje

25. *Asociace českých debružárů - Česká republika* [online]. 2001 - 2009 [cit. 2011-03-18]. Debružáři. Dostupné z WWW: <www.debrujar.adam.cz>.
26. *Asociace turistických oddílů mládeže* [online]. 2002 - 2011 [cit. 2011-03-16]. A-TOM. Dostupné z WWW: <www.a-tom.cz>.
27. *Český červený kříž* [online]. [cit. 2011-28-02]. Oblastní spolek České Budějovice. Dostupné z WWW: <www.cckcb.cz>.
28. *Desperado* [online]. [cit. 2011-28-02]. Taneční a westernová skupina. Dostupné z WWW: <www.desperado.wz.cz>.
29. *Dobrovolník* [online]. 2010-11-26 [cit. 2011-02-06]. Dobrovolník. Dostupné z WWW: <www.dobrovolnik.cz>.
30. *Hnutí Brontosaurus* [online]. 2005 - 2007 [cit. 2011-03-21]. Hnutí Brontosaurus. Dostupné z WWW: <www.brontosaurus.cz>.
31. *Informační stránky organizace* [online]. 2009 [cit. 2011-03-24]. Česká tábornická unie. Dostupné z WWW: <www.tabornici.cz>.

32. *Jihočeské krajské sdružení ČSTV* [online]. 2005 [cit. 2011-03-15]. JčČSTV. Dostupné z WWW: <<http://jccstv.cz>>.
33. *Junák - svaz skautů a skautek ČR* [online]. [cit. 2011-04-02]. Skautský svět. Dostupné z WWW: <<http://verejnost.skaut.cz>>.
34. *Koníček, občanské sdružení* [online]. 2009 [cit. 2011-03-18]. Koníček. Dostupné z WWW: <www.konicekcb.webnode.cz>.
35. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2001-14-01 [cit. 2011-03-02]. MPSV. Dostupné z WWW: <www.mpsv.cz>.
36. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2006 [cit. 2011-03-02]. MŠMT. Dostupné z WWW: <www.msmt.cz>.
37. *NIDM* [online]. [cit. 2011-03-18]. Národní institut dětí a mládeže. Dostupné z WWW: <www.nidm.cz>.
38. *Nová dvojka* [online]. 2007 [cit. 2011-04-02]. Nová dvojka. Dostupné z WWW: <www.novadvojka.estranky.cz>.
39. *Pionýr* [online]. [cit. 2011-28-02]. Pionýr. Dostupné z WWW: <www.pionyr.cz>.
40. *Portál veřejné správy České republiky* [online]. 2003 - 2011 [cit. 2011-04-01]. Portál veřejné správy České republiky. Dostupné z WWW: <<http://portal.gov.cz>>.
41. *Rozárka, rodinné centrum* [online]. 2008 [cit. 2011-03-20]. RC Rozárka. Dostupné z WWW: <www.rozarka.com>.
42. *Salesiánské středisko mládeže - dům dětí a mládeže* [online]. 2009 [cit. 2011-02-22]. SaSM - DDM České Budějovice. Dostupné z WWW: <www.sasmcb.cz>.

43. *T.J. Sokol České Budějovice* [online]. 2007 [cit. 2011-03-02]. Sokol České Budějovice. Dostupné z WWW: <www.sokol-cbu.cz>.
44. *Třetí patro* [online]. 2003-11-04 [cit. 2011-02-23]. Třetí patro. Dostupné z WWW: <www.tretipatro.cz>.

Zákony

45. Česko. Zákon č. 561 ze dne 2. září 2008 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2008, částka 103, s. 4826-4901. Dostupný také z WWW: <www.msmt.cz>.
46. Česko. Vyhláška č. 74 ze dne 17. února 2005 o zájmovém vzdělávání. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 20, s. 509-512. Dostupný také z WWW: <www.msmt.cz>.
47. Česko. Vyhláška č. 108 ze dne 8. března 2005 o školských výchovných a ubytovacích a školských účelových zařízeních. In *Sbírka zákonů Česká republika*. 2005, částka 34, s. 1121-1124. Dostupný také z WWW: <www.msmt.cz>.
48. Česko. Zákon č. 563 ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In *Sbírka zákonů Česká republika*. 2004, částka 190, Dostupný také z WWW: <www.msmt.cz>.
49. Česko. Vyhláška č. 71 ze dne 9. února 2005 o základním uměleckém vzdělávání. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 20, s. 487-490. Dostupný také z WWW: <www.msmt.cz>.
50. Česko. Vyhláška č. 73 ze dne 9. února 2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 20, s. 503-508. Dostupný také z WWW: <www.msmt.cz>.

51. Česko. Zákon č. 109 ze dne 29. března 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2978-2991. Dostupný také z WWW: <www.msmt.cz>.
52. Úmluva o právech dítěte ze dne 8. dubna 1991. In *Sbírka zákonů České republiky*, částka 022. Dostupný také z WWW: <www.unicef.cz>.

Kvalifikační práce

53. LEPIČ, Jiří. *Volnočasové aktivity dětí základních škol speciálních a základních škol praktických* [online]. České Budějovice, 2008. 108 s. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta. Dostupné z WWW: <www.zsf.jcu.cz>.

8. KLÍČOVÁ SLOVA

Dobrovolník

Mentální retardace

Nestátní neziskové organizace

Pedagog volného času

Speciální školy

Volný čas

Vychovatel

Zájmy

9. PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1 – dotazník pro žáky obou typů škol

Příloha č. 1

Ahoj děti,

jmenuji se Petra Kohoutová a studuji 3. rokem Zdravotně - sociální fakultu na JČU v Českých Budějovicích. Ve své bakalářské práci se zabývám zájmovými a volnočasovými aktivitami žáků na 1. stupni ZŠ a na 1. stupni ZŠ speciální.

Určitě máte přes týden spoustu koníčků a zájmů, ale i povinností a práce. Dopoledne trávíte ve škole, ale odpoledne a o víkendu máte čas na své aktivity. Odpovězte prosím na tyto otázky. Pomůžete mi tím zjistit, jaké jsou vaše zájmy, jaké kroužky navštěvujete a čemu se nejvíce věnujete. Dotazník je anonymní.

V zapisování buďte prosím pečliví! Děkuji za spolupráci!

Identifikační data

Jsi:

- chlapec
- dívka

Kolik je ti let?

1) Co nejčastěji děláš ve svém volném čase? (Můžeš zaškrtnout více odpovědí.)

- připravuji se na vyučování
- lenoším
- poslouchám hudbu
- jdu ven s kamarády
- koukám na TV
- hraji hry na počítači, internet
- pomáhám s domácími pracemi (např. utírání nádobí, vysávání koberců,..)
- čtu knihy
- sportuji (jezdím na kole, plavu, hraji fotbal,...)
- piji alkohol či kouřím cigarety
- starám se o sourozence
- navštěvuji restaurační zařízení (hospoda, diskotéka)
- hraji na hudební nástroj
- jiné.....

2) Navštěvuješ nějaký kroužek nebo oddíl? (Můžeš zaškrtnout více odpovědí.)

- ANO, pokud ano jaký**
- NE**
 - sportovní
 - přírodovědný
 - hudební
 - výtvarný
 - divadelní
 - rybářský
 - taneční

- ruční práce (pletení, háčkování,..)
- jazykový
- počítačový
- jiný.....

3) **Proč jsi se přihlásil(a) na tento kroužek?** (Můžeš zaškrtnout více odpovědí.)

- chodí tam kamarád(ka)
- navrhla mi to paní učitelka
- dostali jsme ve škole letáček
- rodiče si to přáli
- přihlásil(a) jsem se sám(a), protože mě to baví
- jiný.....

4) **Chybí ti ve škole nějaký kroužek, který bys chtěl(a) navštěvovat?**

- ANO, pokud ano jaký**
- NE**

5) **Jsi členem či navštěvuješ nějakou neziskovou organizaci?** (Můžeš zaškrtnout více odpovědí.)

- ANO, pokud ano zaškrtni jakou**
- NE**
 - Junák (jsi skaut(ka))
 - Pionýr
 - Sokol
 - Český červený kříž
 - Česká táborová unie (táborníci)
 - Hnutí Brontosaurus (Brďata)
 - Církevní společnosti (Salesiáni)
 - Jiná organizace.....

6) **Kolik času denně trávíš s rodiči?**

- 1 hodinu
- 2 hodiny
- 3 hodiny
- 4 a více hodin
- jiné